

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

המערכת:

משה טשרנוביץ — עורך אחראי, חיים ליף — עורך, גבריאל פרייל — עורך מיוחד

מועצת המערכת:

צבי אורלינסקי, נחום גלאצר, שמעון הלקין, צבי וולפסון, ש"ז צייטלין

שנה ל"ד (כרך ס"ד) כסלו-טבת, תשל"ג חוברת ב' (302)

התוכן

- הדרך לשלום . . . . . שמואל בן 49
- מיהו יהודי? (ב) . . . . . שניאור זלמן צייטלין 59
- הסופר הותיק חוזר לגלותו (שיר) . . . . . ראובן בן-יוסף 65
- על ההצלחה . . . . . אפרים שמואלי 66
- מראה אצל המזרקה (סיפור) . . . . . בנימין רסלר 73
- במחוז הנכר . . . . . איתן ישראלי 76
- לדמותו של צבי וויסלבסקי . . . . . דבורה וויסלבסקי 80
- מ„אל-פתח" עד „ספטמבר השחור" . . . . . דניאל חיים מילר 83
- הכנות ראשונות לכחירת נשיא המדינה . . . . . יצחק אייזנברג 85
- מחודש לחודש . . . . . י. מישאל 87
- הערבות ודברי בקורת:
- העתונות היהודית הרוסית במאה התשע-עשרה יוסף שהילבן 91
- ידיעות 92

„ בצרון ”
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHENOWITZ (RAV TZAIR)
MAURICE E. CHERNOWITZ, Executive Editor; HAYIM LEAF, Editor
GABRIEL PREIL, Special Editor
Editorial Board: Nahum Glatzer, Simon Halkin, Harry Orlinsky,
Harry Wolfson, Solomon Zeitlin
Thirty-Fourth Year of Publication

Vol. LXIV KISLEV-TEVET, 5733 (Nov.-Dec., 1972) No. 2 (302)

CONTENTS:

The Road To Peace	<i>Shmuel Katz</i>	49
Who Is A Jew? (Part II)	<i>Solomon Zeitlin</i>	59
Return (Poem)	<i>Reuven Ben Yosef</i>	65
On Success	<i>Ephraim Shmueli</i>	66
Scene At the Fountain (Story)	<i>Benjamin Ressler</i>	73
An Israeli Abroad	<i>Eytan Israeli</i>	76
Zvi Woyslawsky (Reminiscences)	<i>Dora Woyslawsky</i>	80
From El Fatah To Black September	<i>Donald H. Miller</i>	83
The Israeli Presidency — Speculations on the Forthcoming Elections	<i>I. Eisenberg</i>	85
The Month In Review	<i>I. Misbael</i>	87

EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:

(a) The Russian-Jewish Press in the Nineteenth Century	<i>Y. Seb-Lavan</i>	91
(b) Theatre and Opera Notes: Yoshe Kalb; Rebbitzin From Israel; Enemies by Gorky. At the Metropolitan — La Sonnambula; Otello	<i>A. B.</i>	93
News		92

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצֵּרוֹן

נוסד על־ידי חיים טשרנובוין (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ד (כרך ס"ד) כסלר־טבת, תשל"ג חוברת ב' (302)

הדרך לשלום

מאת שמואל כץ

א. החת־פשטות הסובייטית במזרח התיכון

מעלותיה הסגוליות של המדינות הפרו־ערבית מוטלות היו תמיד בספק רציני מתוך ראייה רחוקה יותר אפילו של השיקולים הפראגמטיים והמדיניים — ודאי שכך הוא בבריטניה ובארצות־הברית. אבל הפוליטיקאים והפקידים ששקדו עליה יכלו תמיד להמציא ביסוס לעצמם ולחבריהם. מאז מלחמת־ששת־הימים נעשה ביסוס זה יותר ויותר, ואפילו עד כדי פחזות, מנותק מכל קשר לאינטרסים של אומות המערב. המדינאים המערביים, ופקידי־הקבע המדריכים אותם בעצה, דומה כי לא חשו בשינוי הגיאופוליטי הכביר המתרחש לנגד עיניהם ממש, שינוי המבטל למעשה כליל את ערכה של הפנסקנות המסחרית שלהם, ואפילו המדינית. בדבקותם ההיפנוטית בנוסחה המכוונת להחזיר לערבים את מעמדם הטריטוריאלי השליט מלפני מלחמת־ששת־הימים, באמונתם קלת־הדעת כי לכל היותר רק ישתק הדבר את ישראל, הרי למעשה הם מערערים את כל הבנין של הגנת המערב, ומעמידים בסימן־שאלה את עתיד הדמוקרטיה והתרבות המערבית בחלקים נרחבים של כדור־הארץ.

הם מתעלמים, או מעמידים פנים כמתעלמים, מן התמורה הגמורה המתחוללת כבר בים התיכון ובמזרח התיכון, ומן התכלית ההיסטורית מרחיקת־הלכת של הפעילות העזה שמפתחת ברית־המועצות בימים, באיקינוסים וביבשות.

* * *

התערבותה של ברית־המועצות היתה ההתרחשות הרת־התוצאות ומרחיקת הלכת ביותר בהתפתחות התנגדותם הסוררת של הערבים לאחר 1948. האינטרס שלה חרג הרבה מגדר השיקולים החמריים של רווחי מסחר. תכליתה של ברית־המועצות מעבדת את תכניותיה לפי המדיניות של שלהי המאה ה־20, היא מפעילה

את משאביה המדעיים הטכניים, היא משתמשת בשיטות איתן שיכללה משך שני המועצות מעבדת את תכניותיה בהקשר של שלהי המאה ה-20, היא מפעילה את משאביה המדעיים הטכניים, היא משתמשת בשיטות איתן שיכללה משך שני דורות של מאמצי חתרנות משלה, ועכשיו היא עומדת בעיצומה של אחת הקפיצות האימפריאליסטיות הגדולות קדימה שבסימן עמדה המדיניות הרוסית משך מאתיים שנה.

במאה הי"ט יצרה שאיפת ההתפשטות של רוסיה, בחירתה אל המזרח התיכון, שהיתה מכוונת במיוחד נגד תורכיה, את זו הקרויה „השאלה המזרחית“. התפשטות הרוסים נעצרה, עליידי יזמה בריטית נמרצת, בקונגרס הברליני ב-1878. לאחר-מכן באו נסיונות צאריסטיים אחרים בהתפשטות במזרח הרחוק ובאירופה, קצתם זכו להצלחה; אחרים סוכלו. המשטר הקומוניסטי יצא להרפתקה שלו לאחר מלחמת-העולם השניה. לעת ההיא לא היו יעדי בגדר סוד — ובעצם נחשפו במסמכים שנתפרסמו מימי המשטר הנאצי. בדו-השיח המפורסם שניהל מולוטוב בברלין עם בעלי-בריתו הנאצים בנובמבר 1940 על חלוקת שללה של הקיסרות הבריטית לאחר שיפרקו אותה הגרמנים לפי תכניתם, דרש שרי-החץ הסובייטי את איזור המפרץ הפרסי כחלקה של ברית-המועצות בביזה.

למועד, לאחר תבוסתה של גרמניה, ולאחר ששפכו הסובייטים את שלטונם על המדינות הגרורות במזרח אירופה ובמרכזה, אכן שוב שמו פנים אל המזרח התיכון. את שימת-לבם ולחציהם כיונו תחילה לתורכיה וליראן. לאחר ששם בלמה אותם אמריקה בעמידתה האיתנה, מצאו את הדרך הפתוחה למאמץ גדול להשגת השליטה על שאר האיזור. כאן עתידה היתה ההצלחה לא רק לתת להם שליטה על שטחי-הנפט הערביים אלא למעשה גם לאפשר להם את איגוף תורכיה ואיראן מדרום.

האסטרטגיה המדינית של ברה"מ במזרח התיכון לאחר מלחמת-העולם השניה מעלה לפנינו תמונה מרתקת של פראגמטיות צינית בפעולתה. משך קרוב לשלישים שנה אסר המשטר הסובייטי על הציונות ורדף את תומכיה כ„סוכני האימפריאליזם הבריטי“. כאשר גילה כי ההצלחה של מאבק המחותרת לעצמאות היהודים תביא לסיום השלטון הבריטי בארץ-ישראל, תחוה מחוויים של אהדה. לאחר-מכן באה תמיכה דיפלומטית אדירה ועקיבה בהצעה לכינונה של מדינה יהודית. מחוץ לצרפת, היתה ברה"מ המעצמה היחידה שסיפקה נשק (באמצעות צ'כוסלובקיה) כדי לסייע למדינה הנצורה להדוף את הפולשים הערבים ולמנוע את חידוש הנכחות הבריטית ב-1948.

לאחר שהתפנית החטופה לשיתוף-פעולה עם הציונות השיגה את שלה, הישם לה קץ פתאומית. לאחר מכן, כשתמה הנכחות הבריטית גם במצרים, בא הצעד הבא: החדרתה של השפעה סובייטית בלתי-אמצעית. לא היה צורך בכשרון גאוני במסקנה כדי לתפוס כי במזרח התיכון אפשר לרכוש תחומי-השפעה, בסיסים, תחנות-ביניים ושטחי-זינוק להגשמת הייעוד ההיסטורי של אמא-רוסיה רק עליידי השגת רצונן הטוב של המדינות הערביות. באמצע שנות ה-50 הופיעה ברית-המועצות בזירה כלחמת למען הערבים נגד „הציונות והאימפריאליזם“.

בעשור שלאחר-כך, תוך שהודהתה על-נקלה עם תכליתם של הערבים, ותוך שסיפקה להם נשק וסיוע בהיקף הסר-תקדים ובתנאים נדיבים ביותר, העמיקה ברית-המועצות יותר ויותר את חדירתה למדינות הערביות. מצרים וסוריה היו ראשי הנהגות אבל עזרה ניתנה גם לעיראק, אלג'יריה, הריפובליקה של תימן ושל דרום-תימן. עד אמצע 1971 השקיעה ברית-המועצות במדינות הערביות סיוע אזרחי וצבאי בשווי של קרוב לחמישה מיליארד דולר¹, שלמעלה ממחציתו ניתנה למצרים.

יתר על כן, בתנופה דינאמית מתמדת, פיתחו הסובייטים את יעדיהם והרחיבו. מבטם, שהקיף את המזרח התיכון כולה, נישא הרחק יותר דרומה. הם ביקשו להרחיב את דריסת-הרגל של השפעתם בחוף אפריקה המזרחית עד לשערי דרום-אפריקה ולבסס נכחות של ממש באוקינוס ההודי².

חדירתם היתה כוללנית בתכנה. בדיוק כמו האימפריאליסטים ה"רכושניים" הקלאסיים של המאות הקודמות, יצרו מאחזים כלכליים, טיפחו תלות צבאית, הפיצו במרץ את האידיאולוגיה שלהם. "לא קשה הדבר", כתב אחד ההיסטוריונים חדי-הראיה של זמננו, "לחזות לעתיד-לבוא — אם יוסה הדבר בהסכמה הנחוצה — קיסרות סובייטית גדולה שבה תהיה ברית-המועצות, אולי עם עוד כמה שטחים שעדיין יש לספח אליה, בבחינת, הגלילות המאוחדים, בעוד שאר הארצות מנוהלות בעקיפים על-ידי נסיכים ילידים ומנהיגים מעלי-מס, מעוטרים בלי ספק בסמלים שמאלניים מקבילים לסגנונה ותארה של קיסרות"³.

עובדה אירונית היא שברית-המועצות עצמה היא שמילאה תפקיד ראשון-במעלה בכפותה את ישראל להביא לידי חסימת התקדמותם הקיסרית. מוסקבה היא שהסיתה את המנהיגים הערביים לפתוח במלחמת יוני 1967, על-ידי שהכריזה על התקפה ישראלית הממשמשת לבוא על סוריה⁴. לפי המשוער, עזרה להם להשתכנע כי התנאים שקבעו בשעתו לנצחונם קיימים כבר. נראה בעליל כי שיכנעה את עצמה שתוכלנה המדינות הערביות למחוך את ישראל עד-מהרה בעוד היא מעסיקה את הא"ם בדיבורים. הנציג הסובייטי בא"ם הוא שעייב את קבלתה המהירה של החלטה על הפסקת-אש על מנת לא להפסיק את השמדתה של ישראל שהתנהלה אז בתנופה קודרת בכל ההודעות הרשמיות ובכל שידורי-החדשות הערביים. במאוחר מדי תפס כי נפל קרבן להזיות. עד שהושגה הפסקת-אש כבר עמד צה"ל לאורך תעלת-סואץ ולאורך הירדן ואף התבסס לעומק ברמת-הגולן.

נכחותם של כוחות ישראליים על גדות הירדן וברמת-הגולן לא היה בה כדי להדאיג באזרח בלתי-אמצעי את ברית-המועצות. אך נכחותם על תעלת-סואץ הביאה בעקבותיה מהלומה חמורה ביותר ללוח-הזמנים המיבצעי שלה ולתכניות התפשטותה לטווח ארוך. הרודן המצרי סגר את התעלה. הוא לא היה מוכן להסכים לפתיחתה מחדש כל עוד ישראל חולשת על גדתה המזרחית. מחמת תוצאה זו של המלחמה, תוצאה בלתי-צפויה לגמרי, הופרעה האספקה הסובייטית לצפון-וייטנאם ונשתבש המהלך הרוסי העצום על פני העולם כולה. מבט על המפה יפיץ אור על הבעיה שלה. בשנות ה-60 ביססה ברית-

המועצות בשקט את כוחה ברחבי איזור הים התיכון. היא רכשה לה בסיסים החולשים על הים לכל ארכו. לא רק פורט-סעיד ואלכסנדריה ומרסה-מטרך במצרים נעשו בית שני לספינותיה. הן עגנו גם בלטיקה שבסוריה למזרח, במרס אל-כביר באלג'יריה למערב. אכן, בלי רעש מרובה, נעשתה אלג'יריה הבסיס המרכזי לעוצמה הסובייטית במערב-הים-התיכון. אלג'יריה — שאחרי הכל אין איש מאיים עליה — קיבלה 150 מטוסי מיג. שלושת-אלפים "יועצים" סובייטים הרצבו בארץ. מטוסי טופלב סובייטים נוחתים וממריאים מבסיסים בלאגואת ואוארגלה; ובסיס-טילים קם ויהי בלה-קאל. כל אלה צופים אל מערב-אירופה. כוח המונה בין ארבעים לששים אניות-מלחמה מסוגים שונים הפך להיות קו של קבע בנוף הים התיכון.

אכן, הים התיכון שופע פעילות סובייטית עד להתפקע. לגבי ברית-המועצות, לא נועד לשמש בסיס בלבד. הוא נועד להיות גם פרודור. חלק מריכוז העוצמה בים התיכון נועד להפעלה באיזור רחב-הידיים דרומה ומזרחה, לסואץ, מקום שם השאיפות המסורתיות של רוסיה מתמוגות עתה עם אפקים מודרניים חדשים. אכן, דרומה ומזרחה, בים-סוף ובאוקינוס ההודי, נראים הסימנים הברורים של החדירה הסובייטית בתחילתה. בעדן שבריופובליקה של דרום-תימן יכולים כלי-שיט סובייטים ליהנות מן המיתקנים שעמדו פעם לרשות הצי המלכותי הבריטי. בסוקוטרה, אי השייך לאותה ריפובליקה, תיכננו הרוסים הקמת בסיס. בדרום האוקינוס ההודי כרתו הסכם על מיתקנים במאוריציוס. במזרח האוקינוס ההודי נשארו-נתנו על מיתקני בסיסים בטרינקומאלי שבצ'יילון. אך למעשה ממעטים הם לנצל את המיתקנים — מפני שקיצור-הדרך בתעלת-סואץ חסום לפניהם. אמנם יכולים כלי-שיט סובייטים להגיע לאוקינוס ההודי ובעצם לכל מקום בכדור-הארץ בנתיב הארוך סחור-סחור על-פני האוקינוס השקט, או בדרך הים התיכון לאוקינוס האטלנטי ואחרי-כן לאורך החוף של מערב-אפריקה ומסיביב לכף-התקפה-הטובה. אמת היא גם שלא על המים לבדם מתקיימים קווי-תחבורה. אבל אפשרויות אלו יש בהן רק משום קילוח דק יחסית. לצורך התכנית הסובייטית הגדולה, לצורך התנופה החזקה של זרימת אניות וסחורות ותותחנים, לצורך עצם הנכחות הסובייטית בכל עת ובכל מקום שתידרש מדרום וממזרח לסואץ — עדיין אין חילוף לתעלה. לשם נסיגה מן התעלה הופעל אפוא הלחץ האינטנסיבי ביותר על ישראל.

ב. נסיגה ישראלית מפני

את תוצאותיה של נסיגה ישראלית בסיני אפשר לחזות מראש בבירור לא-פחות מכפי שאפשר היה לחזות את התוצאות הברורות של הכניעה להיטלר בחבל-הסודטים על ביצוריו האדירים. בעקבות נסיגה ישראלית יבוא בתוך זמן קצר כיבוש מזוין של סיני בידי המצרים. לכוח המצרי יתלוו יועצים וטילים סובייטיים. ייבנה הבסיס למיתקפה חדשה נגד ישראל המגומדת. המיתקפה אפשר שתהיה ענין של איום בלבד, וריכוז הכוח יופעל כדי לאכוף מצב מתמיד של מצור על ישראל, שעתה תצטמצם מאחרי קו יבשתי ארוך ונחל-לפגיעה. קיומו של גיוס מתמיד של כוח אדם בקנה-מידה גדול יביא לתוצאות הרות-שוואה למשקה

של ישראל ולעצם אורח-החיים שלה. ברית-המועצות אפשר אמנם שתתנגד לתכנית הערבית להשמדה פיזית גמורה של ישראל. אכן אפשר שתמצא לה למועיל ליחד במערכת הקיסרית שלה מקום לישראל קטנה ותלויה.

לא מתוך בחירה, ודאי לא מתוך בחירתה של ישראל, הפכה התעלה להיות קו-חזית החיוני של ההגנה על בטחונה הבסיסי שלה עצמה; וישראל נעשתה השומר שאין לו תמורה על קו-חזית גורלי של הגנת המערב. יכולה ישראל להחזיק בקו לבדה — אם תקבל חימוש וציוד די-הצורך. ברית-המועצות אינה יכולה ואינה חפצה לחצות את התעלה בכוח-הזרוע. גבוה מדי יהיה המחיר בכוח-אדם ובציוד שצריך יהיה להביאם — ולאבדם. אין גם קו-המים המחסום היחיד. הוסר-ניסיונם של הסובייטים עצמם בפתירתן ובניהולן של מלחמות רחוקות מעבר-לים, והלקח שעודו טרי שותת-דם של ארצת-הברית בווייטנאם, הרתיעו אותם כהלכה. משום כך הם מנסים להשיג את מטרתם בדקות מדינית ממולחת. הם מנסים לשכנע את האמריקאים לחשוב כי אפשר להגיש להם על מגש ובבטחון גמור את המפתחות לשאיפותיהם הקיסריות.

הזהירות התכסיסית של רוסיה נתגלתה בזמן ההתפתחות הדרמטית ביולי 1972, כאשר נשיא מצרים אנוואר סאדאת הכריז שדרש ממשלת ברית המועצות להחזיר את "יועציהם" מאדמת מצרים. העילה לכך, לדבריו, היתה דחיית בקשותיו לספק לו סוגי נשק מתוחכמים יותר שבהם יוכל להתקיף את ישראל. בעקבות דרישתו אמנם החזירה הממשלה הסובייטית את רוב רובם של צוותי היועצים הצבאיים למולדתם.

כך נחשפו באורח רשמי התסכולים החריפים שהתהוו והתפתחו בצד המצרי של תעלת סואץ עקב עובדת אי-נסיגתה של ישראל מגדתה המזרחית. טענתם של תעמולנים סובייטים ומצריים — תוך הסכמה בחוגים מערביים מסויימים — שנשק סובייטי ונוכחות צבאית סובייטית הוזמנו למצרים רק למטרת הגנה כנגד התקפה ישראלית משוערת, וכי אכן לשם כך הובאו למצרים, התנדפה ללא גיד עפעף כלשהו. ברית המועצות, בהיתקלה פעם נוספת בעמידות החלטית, שוב גרתעה. היא נמנעה בעקשנות מעידוד חישובים מצריים של נצחון-בעזרת-כלי-נשק-משופרים אשר, במקרה הקרוב-לוודאי של תבוסה מצרית, היו גוררים אותה להתערבות צבאית נגד ישראל.

זריזות היענותם של מנהיגי ברית המועצות לדרישתו של סאדאת, מרמות, יתר על כן, שהם לא היו לגמרי בלתי-מרוצים מההזדמנות לקצץ בהפסדיהם, ולחמוק ממצב שנהפך למבוי סתום. אותם שרותים הדרושים לקידום מטרותיהם הספציפיות באזור הים התיכון (בעיקר ליחידת חיל הים שלהם) יוסיפו לקבל מידי המצרים. כן לא תופחת מידת שיתוף הפעולה המדיני שלהם עם ממשלת מצרים במאמץ להשיג בדרך הדיפלומטיה (ובמייוחד עלידי לחץ על מדינות מערב-אירופה) את המטרה שנמנעה מהם עד כה עקב אי-נסיגת ישראל.

ג. התעמולה נגד ישראל והשמצתה — מימין ומשמאל

השלכת שיקוצים על ישראל היתה, כמוכן, חלק עיקרי במערכה נגדה.

הליברל הסובייטי הפורש אנדרי אמאלריק חיבר ספר שנתפרסם במערב בשם האם ותקיים ברית-המועצות עד שנת 1984? אמאלריק עצמו יסכים בלי ספק שמבחינות חשובות הגיעה ברית-המועצות מזמן ל-1984, וכי היא מתקיימת, ובעצם גם עושה חיל. ברית-המועצות שינתה את מושג האמת מן הקצה אל הקצה. האמת, אם אינה משרתת אינטרס סובייטי בלתי-אמצעי, זוכה למעמד של פשע, מכשול, לכל המוטב דבר טפל שלא ממין העניין! בכל רגע שהוא, נמצא את מוסקבה מציפה את העולם בידיעות העשויות במיוחד להתאים למטרה שעליה היא שוקדת אותה שעה. דברי שטות והבל מכל הדרגות — ביתר-ייחוד קיטרוג על קרבנותיה או יריביה בשל מעשים וקווי-מדיניות שרק היא לבדה חוטאת בהם — חוזרים-וגשנים ומופצים בצינורות כה מרובים עד שחלק לפחות מהציבור מתחיל להאמין בהם.

אדם שהוא מן-הסתם המומחה הגדול ביותר במערב למדיניותה ולשיטותיה של ברית-המועצות תיאר את התעמולה הסובייטית כ-„מזיגה של אמת ושקרים“. „יש הרבה מסעי-לחישות“, הוא אומר, „והרבה אינפורמציה בלתי-נכונה כמו גם ניצול דברים שהם אמת“.

מסעי-תעמולה מעין אלה מכוונים בהכרח במידה מיוחדת של חמת-זעם והתמדה נגד מי שעומד לשטן על דרך שאיפותיה הקיסריות של ברית-המועצות. כך היתה, למשל, ממשלת יוגוסלביה בימי סטאלין, כך היו המנהיגים הצ'כים הליברליים ב-1948 ושוב ב-1968. כך היו מעצמות-המערב כל השנים מפני שהתעקשו להגן על מערב-אירופה — במיוחד ארצות-הברית, שעם כל חולשותיה ושגיאותיה ניסתה לעמוד בפרץ ולבלום את ההתפשטות הסובייטית בחלקי-עולם שונים. מה עוזן ופשע לא יחסו לכל אחד מהם?

כמעט משך כל התקופה הסובייטית היתה הציונות מטרה ממדרגה ראשונה. ישראל, שהוכרחה בתואר „בובת האימפריאליזם המערבי“ ובזכות עצמה „תוקפנית“ ו„שואפת-התפשטות“, בהכרח היתה המטרה לאחד ממסעי-הקיטרוג הסובייטיים המקיפים ביותר. בזאת יש זיווג אידיאלי בין הסובייטים לבעלי-ההזות הערביים. חקר העתונות המערבית ב-25 השנים האחרונות יחשוף תמיכה מפליאה, ואם גם מקוטעת, בנושאים שונים שהעלתה התעמולה הסובייטית על-מנת להרדים את קרבנותיה או לחתור תחת יריביה. הבורות הנרחבת במערב בכל הנוגע לאפיו של המשטר הסובייטי עזרה למסע שטיפת-המוחות שלו להשיג הצלחות ראיות-לציון בהסוואת שאיפותיו ואפילו בהסוואת מטרותיו-לטווח-קצר. במיוחד נכון הדבר לגבי המערכה שניהלו הסובייטים, בשותפות עם הערבים, נגד ישראל. מתוך רצון לתמוך בערבים, או לפחות לא להכעיסם, השלימו ממשלות מערביות, ולו אך בשתיקה, עם תעמולת-כזבים פרועה נגד ישראל — ובטאונים של דעת-הקהל במערב סייעו להפיצה.

כפי שאפשר היה לשער מראש, זכתה תעמולה זו לקבלת-פנים יפה ולתמיכה מצד כל אויביהם המסורתיים של היהודים. אכן, ערבי-רב של אחים ורעים שיתף פעולה מאז 1967 בהתקלסות בישראל ובהשמצתה.

קומוניסטים רוסים, סינים ויגוסלאבים, פיאודלים וריפובליקאים ערבים, חברות-נפט קאפיטליסטיות ופטרונים ניהיליסטיים של עשוקים מיתולוגיים מאנשי „השמאל החדש“ באמריקה, פן-ערביים לורנסאים ופוסט-לורנסאים בבריטניה, צרפתים מחסידי הגוליוז בעל-החשבונות — את כל אלה נמצא כשהם מהפכים בחררה אחת. הצטרפו אליהם אנטישמים מן הנוסח הישן: מעט-מעט חלפה-עברה התקופה הפילושמית של חשבון-הנפש שבאה לאחר גילויי השואה הנאצית ועוררה שביב של מצפון בעולם הנוצרי, ומהרבה מקומות בעולם — לרבות גרמניה — באים אותות-אזהרה על חידוש פעילותם ומהוגנותם של האנטישמים. במקום שלא העזו האנטישמים לצאת בפעולה מאורגנת נגד קהילות יהודיות מקומיות, מצאו להם רגשות אנטי-יהודיים שדוכאו מכבר פורקן בהפצת כל לעז ואפשרי על מדינת-ישראל ועמה.

בהתפתחות פרשת-הקורות של ימינו נעשתה המדינה היהודית המהודשת, חרף כל העוז והבטחון-העצמי שהחדירה בעם היהודי המפחד עדיין — ואולי בגללם — נקודת-המוקד, המטרה המוכנה ומזומנה לאנטישמים.

הכנסיה הקאתולית, שמילאה תפקיד מחריד ברדיפת היהודים במרוצת הדורות, ובהחדרת בוז ושנאה ליהודים משך מאות-בשנים, ואשר בימינו-אנו גילתה פעילות בנסינות למנוע את הקוממיות היהודית, אמנם ריככה בשנים האחרונות (במיוחד בהמרצת האפיפיור הצדיק יוחנן הכ"ג ואסכולתו) את עמדתה הזועמת כלפי העם היהודי. רבים הקאתולים הגלגלים הצופים נכחם החותרים להתפייסות שלמה יותר. אולם גרעין מוצק של מעצבי-מדיניות רבי-השפעה בכנסיה מוסיף לשאת ולטפח את התורה שלפיה עצם תחייתה של המדינה היהודית היא דבר בלתי-נסבל.

בהגיון צרוף הם מקווים לביטול שיבת ציון. כל זמן שלא היתה למדינת-ישראל דריסת-רגל בעיר העתיקה בירושלים — שהיא עיר-הקודש ההיסטורית — עדיין אפשר היה בלי ספק לתרץ את קיומה של מדינה יהודית בארץ-ישראל ולהסביר שאיננה בבחינת „חדש ימינו כקדם“ ממש (ואת החרבתם הוונדאלית של בתי-כנסת יהודיים ואת חילולם של קברות יהודיים בעיר בידי הערבים ממדינת ירדן אפשר היה אולי לקבל בחינת עדות נוספת לרצון שמיים). עכשיו ישראל מושלת בעיר כולה. מה גורלה איפוא של התורה אשר לפיה על היהודים לשאת בעונש-עולם על שום שדחו את ישו הנוצרי, ומשום כך אינם יכולים, ואסור להם, כמצוות ריבזו של עולם, לחדש ימיהם כקדם?

עצם מאור-פניו של השלטון הישראלי אחרי 1967, הליברליות הנינוחה שהודות לה יכולות כל הכיתות הדתיות בעיר זו פעם ראשונה בהיסטוריה, לגשת באין מפריע וללא תנאים למקומות הקדושים שלהן — אלה רק מדגישים מין ריבונות יהודית טבעית שאינה זקוקה לשום איסורים וחרמות על דתות אחרות להתגדרותה שלה וגם אינה זקוקה להרס רכושן לשם בטחונה-העצמי. העמידה על אמת זו מחריפה בלי ספק את רגשי-הכשל של השמרנים העקשנים שבין הקאתולים ומגרה את עוזה-החלטתם לתת עזר וחיוק לכל הכוחות העושים למען חורבנה של ישראל.

מזור הוא למדי: חרף הדורות המרובים שבהם התמחתה הכנסיה בהפצת רעיונות, לא מצאו דובריה אמצעים פומביים טובים יותר להילחם בישראל מן השיטה הסובייטית והערבית. כך, למשל, פירסם כתב-עת מהולל בוותיקן בקיץ 1971 מאמר מאת אחד מפקידי הוותיקן, הפרופיסור פדריקו אלסאנדריני, בו הוא טוען כי ישראל מחללת בתי-קברות נוצריים בירושלים⁹. הסיפור שהוא מביא, שאין בו כל אמת, הוא העתק ללא הבחנה של סיפור-מעשה שהופץ משך שנים על-ידי מכונת-התעמולה הערבית בבירות¹⁰.

האינטרסים של חזית הלחמים המגוונת, המנהלת את המלחמה התעמולתית והפסיכולוגית נגד ישראל, הם עצמם שונים ותכופות מנוגדים. אולם האחידות מושגת על-נקלה. אין להם אלא להיעזר באמרי-שפר כגון צדק, אנושיות, ואפילו שלום — כל אלה דברים שפעולותיהם עשויות ביותר לחתור תחתיהם ולהחריבם.

ד. המעצמות הגדולות וגורלם של העמים המדוכאים

כדי לשמור על פרספקטיבה נכונה יש לומר כאן כי גם אם היו ישראל והעם היהודי בכללו מטרה חשובה במיוחד לפראגמטיות ולציניות, אין הם היחידים הממלאים תפקיד זה.

בימינו-ראינו ראינו, ועדיין אנו רואים, דוגמות חמורות, אפילו איומות, לכתישתם של עמים קטנים וחלשים במובן המדיני ואפילו הפיזי. גורל טראגי במיוחד נתיחד לצי'קוסלובקיה. היא שועבדה שלוש פעמים בתוך ימי דור אחד. פעם אחת, ב-1937, על-ידי שיתוף-פעולה בין המבקשים להחריבה ובין מנהיגי הדמוקרטיה המערבית. פעם שניה, ב-1948, פחות משלוש שנים לאחר שהושבה לה עצמאותה, אילץ אותה שילוב של חתרנות ואכזריות להיבלע במעגל הסובייטי. הדמוקרטיות המערביות עמדו מנגד וחבקו ידיהן. לאחר עשרים שנה, כשניסו המנהיגים הצי'כיים להשתחרר ולו גם חלקית מכתונת-המשוגעים הסובייטית, ולשוות אורח-חיים הומאני יותר למשטר הקומוניסטי, השלימו מעצמות-המערב בשתיקה עם הפלישה הסובייטית ועם דיכויים האכזרי של המנהיגים הצי'כיים ושל הריפורמות הליברליות שהחלו להנהיג.

היו עוד עמים קטנים שנאלצו לשאת בתוצאות המשתזרות של אכזריות אימפריאליסטית והשלמה פראגמטית שאננה מצד המעצמות הדמוקרטיות שבעולם. משך חמש שנים, מ-1962 עד 1967, השקיפו אומות המערב מנגד, ובעצם נתנו עזר ועידוד למצרים, שבחתירתם אל המטרה האימפריאליסטית שלהם (בראש-וראשונה להשתלט על ערב הסעודית ואוצרות הנפט האגדיים שלה) ביצעו את פלישתם התוקפנית לתימן. ראש-החץ של הפלישה היו התקפות מן האוויר, אגב שימוש נדיב בפצצות נפאלם, נגד האוכלוסיה האזרחית הכפרית. מעטות היו אפילו הדמוצות שנשפכו על גורל בני הכפרים התימנים, שוודאי היו חפים מפשע. לא ממשלות בלבד נושאות בנטל האשמה הזאת. החזית המאוחדת של אנשי-רוח הומאניסטיים, ליברלים וסוציאליסטים בחסד עצמם העלימה עין, או שנתנה את תמיכתה התעמולתית לפולשים ה"פרוגרסיביים".

משוועת יותר היתה השאננות שנתלוותה לטבח של מספר עצום מבני-איבו בביאפרה על-ידי הכוחות של ממשלת ניגריה ששקדו להכרית את שאיפתם

של בני-איבו לאוטונומיה. כאן היה שיתוף-פעולה בינלאומי, ובעצם בין-גושי. לא נמצא כל דופי בהתערבות הפעילה של מצרים וברית-המועצות, שביצעו התקפות מנמיכות-טוס מן האוויר על כפרים חסרי-מגן של בני-איבו. בריטניה סיפקה נשק לכוחות הניגריים. ארצות-הברית לא הנידה עפעף. כך, מן-הסתם, נהרגו (או מתו ברעב) מיליון איש בשנתיים שמ-1967 ועד להתמוטטות המאבק של ביאפרה.

שנים אחדות התנהל בשקט מסע-השמד בקנה-מידה גדול נגד הכושים הנילוטיים של דרום-סודאן, אנשים אלה, ציבור מעורב של עובדי-כוכבים ונוצרים, שוטם את שלטון הדיכוי וההפליה של הערבים-המוסלמים הצפוניים. כאשר הרימו את נס האוטונומיה פתח הצבא הסודאני בשחיטה חסרת-רחמים באוכלוסייה, לוחמים ושאינם-לוחמים כאחד. עליפי שהעלו עתונאים שביקרו באיזור, הושמדו לפחות חצי מיליון איש.

גם פעולה זו זכתה לתמיכה פעילה בנשק ובציוד, ואפילו קצת בכוח-אדם, מצד מצרים וברית-המועצות. היא זכתה להסכמה-בשתיקה מצד מדינות המערב. אף אחת מהן לא נקפה אצבע לעזרת הדרומיים הנתונים בין-המצרים, אף לא גערה בממשלת ח'רטום. קול לא הורם אפילו למחאה. גם בסיכסוך הזה לא מצא לו האו"ם תפקיד למלא. פניות אל המזכיר-הכללי מצד דבריהם של הכושים הדרומיים לא זכו למענה. (הקות הדמים הופקה, בסופו של דבר, עליפי הסכם פשרה).

על השרשרת הקודרת נתווספה הטראגדיה המחרידה שבאה על עמה של מזרח-פאקיסתן באביב ובקיץ של שנת 1971. כאן נרמסו ברגל גסה העקרונות שעליהם גאוות הדמוקרטיה המערבית, וכאן נמחץ כל ערך אנושי. על טראגדיה זו אכן לא עברו בשתיקה. חרף המאמצים של ממשלת פאקיסתן למנוע הסתננות של ידיעות החוצה, הצליחו עתונאים אמיצי-לב להפיץ את האמת על המאורעות במזרח-פאקיסתן.

כך דרך העולם; והאו"ם אינו אלא בבואה נאמנה לחברותיו. החוקים ובעלי-ההשפעה מנצלים אותו כרצונם, או מתעלמים ממנו כרצונם, או משתיקים אותו כרצונם, לצרכיהם שלהם. לכאורה לא ייתכן אחרת.

* * *

עם זאת, הרי זה חזיון מעציב ואם גם מאלף לראות באולמות האו"ם את מרטשי צ'כוסלובקיה ותימן, את העיראקים מדכאיהם של הכורדים, את רוצחי הסודאנים-הדרומיים, את מהרסי מזרח-בנגאל, כשהם נועדים יחד בחביבות ובגיטוני-נימוס פרלמנטריים עם האימפריאליסטים המתוקנים ועם המוגולים המסחריים הלא-מתוקנים של המערב, נאבקים על איזו נוסחה, נוסחה שבדרך זו או אחרת תשבור, לצרכיהם האנוכיים השונים, את התנגדותה ואת עז-רוחה של ישראל — בעוד כולם נשבעים בחסידות למרום כי כל מאווייהם אך שלום וצדק.

כל עוד נמשך שיתוף-הפעולה הזה לא יהיו בארץ-ישראל, כמוכן, לא שלום ולא צדק, אלא לכל המוטב "הפסקת-אש" שבירה ורופפת, אולי אגב נסיונות חוזרים-וגשנים להתשה.

השלום לא יבוא כל עוד תוספנה המעצמות לפרנס את הזיות הערבים על גן-עדן של דם ותהילה על-י-אדמות, תעודדנה אותם בתקוותיהם להשמיד את ישראל ולרשת אותה, ותציידנה אותם בכלים לצורך המלאכה.

חזות השלום תיראה באופק כאשר יבינו מנהיגי הערבים כי אין הם יכולים לשנות את המציאות הגיאופוליטית הנוכחית בכוח-הנשק, וכי איש לא ישנה אותה בשבילם.

א-ראו יתחילו הערבים להביט פנימה יתגלה להם כי מה שחסר להם איננו עוד שטחים, ודאי לא השטחים של המולדת היהודית היחידה, שמבחינה גיאוגרפית היא משובצת בתוך הפסיפס העצום של שמונה-עשרה מדינותיהם. יתגלה להם כי הצורך הדחוף שלהם הוא להיפטר מן הנחשלות והגיוון של חברתם, להשתחרר מן האחיזה הממיתת של שליטיהם החיילים, לפתוח בריפורמה גדולה לחינוך עמיהם כדי שישתלטו על העובדות המדעיות והטכנולוגיות של המאה העשרים ושינצלו אותן להשבת מצבם החברתי והכלכלי.

כל הלומד את החברה הערבית, כל ערביסט ישר, יודע כי זו האמת. כל אלה שאינם מבקשים רק לנצל למטרותיהם האנוכיות את חולשתם של הערבים, או להשתמש בהם כחינת שוט להלקות בו את היהודים, אין להם לחשוש להפיץ אמת זו ברבים ולזרוע את זרעיה בעמים הערביים עצמם.

דרך זו אל השלום בין ישראל והערבים ארוכה היא וודאי וקשה. היא הדרך היחידה.

- (1) לפי אומדנות אמריקאיים רשמיים.
- (2) כפי הנראה נבעה הפעילות הסובייטית במזרח-אפריקה גם מן הצורך להתחרות עם השפעתה הגוברת של סין.
- (3) ברנרד לואיס: רוטיה במזרח התיכון Round Table לונדון, יולי, 1970.
- (4) נאצר אישר זאת בשידורו מיום 9 ביוני 1967, כאשר הזמין לוי אשכול, ראש-ממשלתה של ישראל, את השגריר הסובייטי להילחץ אליו מיד אל הגבול הסורי ולהיוכח במרעיונו כי אין שם כל ריכוזי-צבא ישראליים, השיב הלז את פניו ריקם. (מסמך אום 1526/א, ע' 37).
- (5) אמאלירק עצמו משלם בעד עיז-נפשו. הוא נדון לשלוש שנות מאסר בעד כתיבת ספרו, ולפי ידיעות מקיץ 1971 נשלח לאחד ממחנות-העבודה בצפון הרחוק שהוקמו בימים הקשים ביותר של הרדיפות הסטאליניות.
- (6) הפרופיסור לילאונרד שפירא. הדברים נתפרסמו בעדויות בוועדת-המשנה של הטינאט של ארה"ב לענייני בטחון לאומי ופעולות בינלאומיות, 16 באפריל 1970 (המדפיס הממשלתי של ארה"ב, והאשינגטון 1970).
- (7) שתי דוגמות עיקריות: אף אחת מן הממשלות המערביות לא השמיעה מלה אחת להזמנת „המושכל הראשון“ הסובייטי-הערבי המחוצף שישראל היא שהייתה התוקפן ב-1967. ועוד: הגירסות הרמיוניות ביותר של המאורעות שליוו את הולדתה של בעיית הפליטים הערבים ב-1948 מתפרסמות כעובדות בדוקות בעתונים מערביים שאינם טורחים אפילו לפשפש בארכיונים שלהם עצמם ובדו"חות ששיגרו סופריהם שלהם בשעת מעשה ואם הם טורחים, מתעלמים הם מממצאיהם.
- (8) אוסרוואטורה דלה דומניקה, 14 ביולי, 1971.
- (9) יש יסוד לסיפור-המעשה — הניגוד המדויק לסיפורו של הפרופיסור. בתי-הקברות שדובר בהם, אחד השייך לכנסייה הארמנית ואחד לכנסייה היוונית-האורתודוקסית, שניהם נזוקו, מן-הסתם באש צולבת, בין 1948 ל-1967, כשלא היו בידים ישראליות. משהובאו תחת שליטתה של ישראל, עזרה ממשלת ישראל לשתי הכנסיות לתקנם ולשפצם. שלוש שנים קודם שיכתוב אלסאנדריוני את כתב-ההפלתר שלו הביעו האפטריוארכים של שתי הכנסיות את הערכתם לממשלת ישראל על עזרה זו. (ראה ג'רוסלס פוסט, 20 ביולי, 1971).

מיהו יהודי?

מאת שניאור זלמן צייטלין

אוניברסיטה הרוסית

ב.

כמה טעמים ניתנו בתלמוד להלכה שהולד הולך אחרי האם, אם נולד מזיווגם של איש נכרי ואשה יהודית, או מאיש יהודי ואשה נכרית. האמוראים השתדלו לבאר ענין ההבחנה של התייחסות הוולד בהסתמכם על פסוקי התורה³⁴ וספר עזרא, אך אין הדברים מתיישבים כל צרכם.

החוק צריך להתבסס על הגיון, אמת, לכאורה גזירות נגזרות וחוקים נחקקים ללא הגיון, אולם ודאי יש טעמים מסויימים לחקיקתם. מה ההגיון והטעם המונח ביסודו של החוק המיוחד הזה?

החוק בתלמוד מקורו בספר דברים שבו נאמר: "לא תכרת להם ברית ולא תחנם, ולא תתחתן בם. בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, כי יסיר את בנך מאחרי" (דברים ז, ב-ג). האיסור בתורה התייחס באותה מידה לנישואי-תערובת של בנות כמו של בנים. האיסור "כי יסיר את בנך מאחרי" הוא פירוש מדרשי בלבד, ש"בנך" מתייחס אל בן שאמו יהודית, אך אם אמו נכרית השם "בנך" אינו נקרא עליו. ועוד, איסור זה מתייחס רק לשבעת העממים, שהיו בין המתנחלים הראשונים בארץ כנען.

נתקבלה הסברה שכדי להגדיר מיהו יהודי, האם הוא קנה-המידה היחיד, מכיוון שאנחנו יודעים מי היא האם ואין לנו דרך לדעת בבירור מי הוא האב. כן גם מקובל שבנוגע לזכויות של "יוחסין" הבן הולך אחרי האב. וכך כשכהן מתחתן עם אשה ישראלית הולד, אם זכר, הוא כהן. אולם טעם פגום הוא ואפשר לדחותו. לפי המשנה שאם "היתה מעוברת ואמרו לה: מה טיבו של עובר זה? מאיש פלוני וכהן הוא, רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת"³⁵. לפי דבריהם, על אף העובדה שהולד נולד מחוץ לנישואין, אם הולד זכר, הוא יכול להיות כהן ואוכל בתרומה. ולא עוד, אלא שיכול להכנס בפנים בית המקדש ולהקריב קרבנות לה', דבר שחייב עליו ישראל עונש מוות.

אמנם לפי התלמוד המלה "נאמנת" מתייחסת אל האשה, להכשיר בה³⁶ — שהיא יכולה להנשא לכהן. לפי דעתם של כמה חכמים הפירוש הוא להכשיר בבתה — שאם הולד נקבה, היא הבת, יכולה להנשא לכהן, אולם הדעה בתלמוד מתייחסת לאשה או לבתה היא מסקנה מאוחרת והיא מבוססת על הלכה, שאף היא מאוחרת³⁷.

³⁴ ראה "בצרון", תשרי-חשוון, תשל"ג.

³⁵ אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי דאמר קרא, כי יסיר את בנך מאחרי, בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך אלא בנה (קידושין, סח, ב).

³⁶ כתובות יג; טו, א.

³⁷ קידושין, עד, א.

³⁸ "מאי בדוקי אילמא שבדוקין את אמו ואומרת לכשר נבעלתי נאמנת".

המלה במשנה „נאמנת“ אין פירושה שהיא, או שבתה, אם ילדה האשה נקבה, יכולה להנשא לכהן. הכוונה היא לוולד, שהוא ימנה על משפחת כהנים, ולכן אם הולד זכר הוא יהיה כהן. אחרת לא היתה צריכה האשה להגיד שאבי העובר היה כהן. היא יכלה להגיד שהאב היה ישראל כשר. אם היא נאמנת, לא תהיה אסורה להנשא לכהן, וגם לא הולד, אם הוא נקבה. המלה כהן במשנה זו אין משמעותה ישראל כשר — פירושה כהן, שעובד עבודת קודש³⁸. רש"י בפירושו על משנה זו ראה את הקושי בביאורו של התלמוד כשכתב: „וכהן הוא כלומר מיוחס הוא“. כשרש"י משתמש במלה „כלומר“ סימן שאין הדברים בגמרא מתיישבים יפה. רצוני להציע, שהטעם ביסודה של ההלכה — שהולד של נכרית ושאינו הוא יהודי הוא נכרי כאמו — הוא שהחוק נטבע בימי נחמיה ושגורמים מדיניים ודתיים הולידוהו.

ידוע שאחרי שיבת ציון היה ריב חריף בין היהודים והשומרונים שהביא לידי פירוד גמור ביניהם. השומרונים סברו שבית המקדש צריך להבנות על הר גריזים, שנרמזו עליו בתורה³⁹. מאידך גיסא סברו היהודים שעל בית המקדש להבנות מחדש במקום שעמד לפנים — בהר ציון, בירושלים. ליהודים היה רק יסוד היסטורי, כי ידוע היה שבית המקדש הוקם במקום הזה על-ידי שלמה המלך, בעוד שלשומרונים היה יסוד בתורה. כדי לסתור את טענותיהם של השומרונים ראו חכמי ישראל צורך לחתום את הספרים ההיסטוריים⁴⁰. ספר מלכים קובע, שא' בחר בירושלים כמכון שבתו⁴¹. השומרונים ניסו למנוע את בנין בית המקדש כאשר הלשינו על היהודים בפני הממשלה הפרסית, והאשימום כי הם אומרים לבנות מבצר ומתכוננים למרד⁴².

בימי חייו של נחמיה היה סנבלט החורני מושל שומרון. הוא רצה להשבית את הקמת החומה מסיבב לירושלים שנחמיה התחיל לבנות. הוא שכר נביאים שניבאו רעות בגלל הקמת החומה ושנחמיה חושב להיות למלך יהודה⁴³ אולם נחמיה לא נרתע והמשיך בבנין החומה עד שנגמרה המלאכה.

סנבלט לא חדל ממזימתו להקים בית-מקדש על הר-הקודש, הר גריזים, ולעשותו עליון על בית המקדש בירושלים. כהנים הם חשובים לעבודת בית המקדש לפי חוקי התורה, שנתנה את משפט הכהונה לפנחס וצאצאיו ככרית עולם⁴⁴. בני צדוק היו צאצאי פנחס. כדי לעשות כחוק — שכהן מבני צדוק ישרת בבית המקדש שאמר לבנות — נתן סנבלט את בתו לאשה למנשה בן

38 שתי הלכות במשנה בכתובות, יג, א: „ראוה מדברת עם אחד ואמרו לה מה טיבו של איש זה? איש פלוני וכהן הוא. רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת“; והיתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה? „מאיש פלוני וכהן הוא“. רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת. והגמרא מבארת „חדא להכשיר בה וחדא להכשיר בבתה“.

39 א38 דברים, כז, יב.

40 ראה ש. ז. צייטלין „ספר היוכל והתורה“, ב: *JQR* 1957, ע' 231-2.

41 מלכים-ב, כא, ז.

42 עזרא, ד, יב-טז.

43 נחמיה, ו, ה-יג.

44 במדבר, כה, יג.

בנו של אלישיב הכהן הגדול". כך יהיה חתנו כהן גדול בבית המקדש על הר גריזים. צאצאי נישואים אלה יהיו כהנים גדולים וכהנים של בני צדוק, וכן גם צאצאיו הוא מזימותיו של סנבלט היוו סכנה חמורה לבית המקדש בירושלים. לשומרונים היה יסוד בתורה, שהר הגריזים היה הר הברכה ולא ירושלים. ועתה היתה היכולת לסנבלט להעמיד כהנים מבית צדוק לשרת בבית המקדש שלו. כדי למנוע את הסכנה הזאת נחקק חוק שוולד מנישואי תערובת כשהאם אינה יהודית אף הוא אינו יהודי. בתו של סנבלט לא היתה יהודית, היא היתה חורנית. לפי לפי החוק שנחקק הילדים מנישואים כאלה לא היו יהודים. אף-על-פי שהאב בנישואים כאלה הוא ממשפחת כהן גדול, בניו אינם יכולים להיות כהנים ואפילו לא יהודים. החוק הזה השבית כל מזימותיו של סנבלט ומנע את הכהן בבית מקדשו מלהחשב יהודי".

כנראה שלבעלי התלמוד היתה מסורה כי בימי נחמיה בן חכליה תקנו הלכות: "בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו" (שבת כג, ב). לפי דעתי ההלכה "ישראל הבא על נכרית הוולד כמותה", דהיינו גוי, נישנה בימי נחמיה.

ממזרות

אמרנו שהוולד מזיווגם של נכרי ויהודית הוא יהודי, כלומר — הוולד כמותה. אשר למעמדו של הוולד נחלקו האמוראים. יש שסברו כי הנהו ממזר ואחרים אמרו שאיננו ממזר והוא דומה בכל ליהודי.

בעיית הממזרים היא מסובכת מאד ואפילו מבלבל, מכיוון שמצויות כמה דעות סותרות בתלמוד, וביחוד בין האמוראים. נראה הדבר שרוב החכמים הסכימו לדעה שהוולד מאם יהודית, אף-על-פי שהאב לא היה יהודי, הנהו יהודי. בתורה כתוב: "לא יבא ממזר בקהל ה'", גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'".

התורה אינה מגדירה מי הוא ממזר, מלבד בפסוק "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'". גם דור עשירי לא יבא", אנתנו יודעים מי היו העמונים ומי היו המואבים, בני העמים עמון ומואב, אך מן התורה עצמה אין אנתנו יודעים מי נחשב לממזר. ואמנם המלה "ממזר" מצוייה רק פעמיים בכל התנ"ך פעם במקום שנזכר למעלה ופעם שנייה בספר זכריה (ט, ו): "וישב ממזר באשדוד". אולם פסוק זה אינו מפיץ שום אור על הממזר הנזכר בתורה. המלה ממזר בזכריה היא כנראה מלה זרה", בשעה שהמונח ממזר בתורה הוא ודאי לא לועזי. תרגום

(44) נחמיה, יג, כח. השוה יוספוס, קדמוניות ב, 302-303.

(45) בזמנו של נחמיה האמינו היהודים שאלוהים הוא אלוהיהם, כי עשה ברית עם אבותיהם לפנים והוציאם מארץ מצרים, מעבדות לחרות. ולכן מי שאינו מצאצא אברהם, יצחק ויעקב אינו יכול להיות יהודי. היהודים באותו זמן לא הכירו בגרות והאמינו שאם אדם הוא לא מזרע היהודים הוא אינו יכול לקבל על עצמו דת ישראל. רק כאשר נעשתה השקפת הפרשים לנחלת היהדות, שאלקי ישראל הוא אלקי העולם, ניתן עידוד לגרות.

(46) דברים, כג, ג.

(47) שם, ד-ו.

(48) תרגום יונתן מפרש את הפסוק: "ויתובן בית ישראל באשרוד דוהו בה כנוכראין". רש"י מפרש את הפסוק כמו התרגום: "וישב שם נכרי באשרוד הם ישראל שהיו

אונקלוס אינו מתרגם את המלה "ממזר", כי אם מביאו כמו שהוא כתוב בתורה: "לא ידכי ממזרא למעל בקהלא דה'"⁴⁹.

לפי זה מן התורה לא נופל להגיע להגדרה מי הוא ממזר. אולם ממקור תנאי אנו למדים שבזמנו של הלל נחשבו זרע נואפת, כלומר של אשה נשואה שילדה ילדים מאיש אחר, ממזרים: "...שהיה אחד מהן מקדש אשה וחבירו חוטפה מן השוק וכשבא מעשה לפני חכמים בקשו לעשותן ממזרים. אמר להן הלל הזקן הוציאו כתובה אמותיכן והוציאו כתובת אימותיהן ומצאו כתוב בהן לכשתיכנסו לביתי תהיוין לי לאינתו כדת משה ויהודאי" (ירושלמי, כתובות, ד, הלכה ח) ⁵⁰.

הטעם שהלל לא עשה את הילדים ממזרים הוא מפני שבכתובה היה כתוב: "לכשתיכנסו לביתי תהיוין לי לאינתו". היא לא היתה נשואה, ולכן הילדים של האיש שחטפה מבעלה הראשון לא היו ממזרים.

לתנאים של הדור הראשון והשני אחרי חורבן בית שני היו דעות שונות בנוגע להגדרת השם ממזר: "איזהו ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבוא, דברי ר' עקיבא. שמעון התימני אומר, כל שחייבים עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו. ר' יהושע אומר כל שחייבין עליו מיתת בית דין" (יבמות ד, יד.) רבי עקיבא סבר שכל וולד מנישואים אסורים הוא ממזר. שמעון התימני סבר שרק וולד מנישואים אסורים שחייבים עליהם כרת הוא ממזר. לפי ר' יהושע רק וולד של נואפת, שמשפט מוות לה, הוא ממזר. אולם מודה ר' עקיבא שאם כהן נשא גרושה, אף-על-פי שנישואים אלה אסורים, הוולד אינו ממזר והנישואים תופסים.

"ומודה רבי עקיבא באלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שאף-על-פי שהוא בלא יבוא שאין הולד ממזר... ומודה רבי שמעון התימני בהבא על אשתו נידה שאף-על-פי שבהיכרת שאין הולד ממזר". לפי דעת החכמים, המחזיר גרושתו שנשאת הגם שהוא בלא יבוא הרי קידושין, והוולד כשר. ואם היא ילדה בת, הבת כשרה לכהונה ⁵¹.

מה שנוגע לולדות של אשה יהודית ואב שהוא גוי לפי המשנה ביבמות (ו, ז) הוולד הוא ממזר ⁵². אבל האמוראים חולקים ויש להם דעות שונות. אחדים

בה נכריים". השוה אבן עזרא: "אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי, לפי דעתי שהוא ממזר מהעיריות יהיו לבדו סמוכים לירושלם". "ויש לפרשו בחסרון כף הדמיון וממזר כמו זר וכן לא יבא ממזר ושני הממין נוספות" (רד"ק). השוה ירושלמי קידושין פרק ג, משנה ג: "אמר רבי אבהו מהו ממזר מום זר".

(49) תרגום השבעים תרגם המלה ממזר — Pornes, וזנה לא תבא בקהל ד'. המלים: "גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ד'" חסרות בתרגום השבעים.

(50) השוה ירושלמי יבמות, טו, ג: כדת משה ויהודאי, בתוספתא כתובות, פרק ז, ט, הגירסא היא: "כדת משה וישראל". טעם השינוי מבוראר בהמשך המאמר.

(51) תוספתא יבמות, פרק ו, ט. עיין בבלי יבמות, מט: "אמר אביי הכל מודים בבא על הנידה ועל הסוטה שאין הולד ממזר". השוה ירושלמי קידושין, פרק ג, יב: "הרי המחזיר גרושתו מנישואת הרי קידושין, ואין [ויש] עביה, תהולד כשר, דאמר רבי חייא בשם ר' יוחנן המחזיר גרושתו מנישואת בתה כשרה לכהונה".

(52) "ממזר פוטל ומאכיל. כיצד? בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל וילדה הימנו

מהם מנמקים את דעותיהם על הדעות של התנאים. הן אמוראי בבל והן אמוראי א"י נחלקו בדבר גוי שבא על בת ישראל, אם הולד כשר או ממזר: "אמר ר' בר בר חנה אמר ר' יוחנן הכל מודים בעבד וגוי הבא על בת ישראל שהולד ממזר. מאן הכל מודים? שמעון התימני דאף-על-גב דאמר שמעון התימני אין ממזר. מאן הכל מודים? שמעון התימני, דאף-על-גב דאמר שמעון התימני אין גוי ועבד כיון דלא תפסי בהו קידושין כחייבי כריתות דמי. ... דכי אתא רב דימי אמר ר' יצחק בי רב אבודימי משום רבינו גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. ... הני שבויתא דאתו מארמון לטבריה הוי חדא דאיעברא מגוי ואתו לקמיה דר' אמי אמר ליה ר' יוחנן ור' אלעזר ור' חנינא דאמרי גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. ... אמר ר' יוסף רבוחא למחשב גברי. הא רב ושמואל בכבל ור' יהושע בן לוי ובר קפרא בארץ ישראל ואמרי לה חילופי בר קפרא ועיילי זקני דרום דאמרי גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. ... אמר ליה אביי (לרבי יוסף) מאי חזית דסמכת אדרב דימי סמוך אדרבין. דכי אתא רבין אמר רבי נתן ורבי יהודה הנשיא מורים בה להיתירא." (הששה ירושלמי קידושין ג, יב). ר' יונתן סליק עם ר' יודה נשיא לחמתא דגדר הורין תמן הולד כשר. ... ר' שמעון בן יהודה אמר משום ר' שמעון בן יוחי גוי ועבד שבאו על בת ישראל הולד כשר. ... כד ברנש אתא לגביה דרב אמר ליה בנין דילידתיה אימיה מן ארמאי אמר ליה כשר. אמר ליה רב חמא בר גוריא הן דעימך מנליך עד דאתי שמואל ופסלינך"⁵³. מזה נראה כי שמואל סבר שגוי הבא על בת ישראל הולד ממזר אבל לפי הגמרא בבבלי יבמות (מה) דעת שמואל היא גוי הבא על בת ישראל הולד כשר⁵⁴.

גויה שנתגיירה ואחר כך שבה לדתה המקורית ונתעברה מגוי הולד כשר, כי לפי התלמוד היא יהודיה לכל דבר, אלא שנקראת מומרת (משומדת): "דאי הדר ביה [הגר] לדת הגוים ומקדש בת ישראל, ישראל מומר (משומד) קרינא ביה וקדושו קדושין" (יבמות מז, ב). השווה קידושין (לו, א): "כי פלחו לעבודה זרה לא מיקרו בנים ... בנים משחיתים הוא דמיקרו, בני מעליא לא מיקרו". לפי דעת האמוראים הולד שאמו היא ישראלית הגם שאביו גוי הולד כשר. אין הבדל בין שאמו היתה פנויה בין שהיתה אשת איש, דהיינו אמו היתה בעולת בעל⁵⁵, וכן היא ההלכה לפי הבבלי. "והלכתא גוי ועבד הבא על בת

בת והלכה הבת ונישאת לעבד או לנכרי וילדה הימנו בן הרי זה ממזר, היתה אם אמו בת ישראל לכהן תאכל בתרומה בת כהן לא תאכל בתרומה". השווה ג"כ תוספתא קידושין, פרק ד, טז: "גוי ועבד שבאו על בת ישראל והולידו בן הרי זה ממזר, ר' שמעון בן אלעזר אומר אין ממזר, שאין ממזר אלא מאשה שאיסורה איסור ערוה וחייבין עליה כרת". הסתם של התוספתא היא היא ההלכה שבמשנה יבמות.

53) ע' ירושלמי יבמות, ד' טו.

54) הא רב ושמואל בכבל ... דאמרי נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר.

55) "... רב יוסף ב"ר זבידא הוה ואכשר בין בפנויה בין באשת איש. אמר ליה

רב אחא ברביה דרבא לרבינא איקלע אמימר לאתרין ואכשר בין בפנויה בין באשת איש". השווה ג"כ ירושלמי קידושין, ג' יב: "תניי תמן הפוסל פוסל בפנויה והמכשיר מכשיר אפילו באשת איש".

ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש". לפי הלכה זו גוי שנשא אשה יהודית על פי חוק אזרחי היא ילדה, הולדות שלה אינם ממזרים והם כיהודים לכל דבר אף-על-פי שלא נימולין. לפי התלמוד הם כ"משומד" (מומר לדבר אחד"). ממזר אינו מה שקוראים באנגלית "bastard". מלבד שהוא יהודי גמור, הוא בן למשפחה, אם היה אביו כהן ומת הממזר, לפי התורה יכול הכהן לטמא לאח ואחות (ויקרא, כא. א—ג), לפי ההלכה הוא צריך לטמא לאחיו הממזר (יבמות, כב, ב). אם אבי הממזר היה נשוי לאשה ומת בלי בנים אשתו פטורה מן היבום ומן החליצה (שם). הממזר נחשב כבן לכל דבר "א. הוא יורש את אביו ואת אחיו (שם). ואם הממזר קילל את אביו חייב (משנה יבמות, ב, ה). ואם הממזר מת והיו לו נכסים קרוביו יורשין אותו". הממזר יכול להיות דיין בדיני ממונות (סנהדרין, לו, ב). אם ישראל נשא ממזרת, או ממזר נשא יהודית קידושין תופסין הגם שהוא בלא יבוא. ואם מת הבעל או הבעל גרש את אשתו הממזרת צריך ליתן לה כתובה".

לפי דברי ר' אליעזר "דור שלישי של ממזר מותר".

בכלל לא בדקו הרבה והיה להם העקרון: אין בודקין, כל המשפחות בחזקת כשרות הן עומדות (קדושין, עו, ב), ולפי המשנה (קידושין פרק ד, ח): "האומר בני זה ממזר אינו באמן. ואפילו שניהם אומרים על עובר שבמעיה ממזר הוא אינם נאמנים. ר' יהודה אומר נאמנים". בכלל היה להם יחס טוב כלפי ממזרים. לפי הירושלמי רוב הממזרים פקחים הם" (מכאן הביטוי העממי: "א ממזר'שע קאפ").

הבעייה החמורה ביותר היא, שהולד של אשת איש שנזדווגה לאיש אחר

56 (יבמות, מה, ב, לדברי רבי אליעזר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה וינה (שם, נט, ב) אבל הולד כשר.
57 (מומר (משומד) לערלות וקא סבר מומר (משומד) לדבר אחד לא הוי מומר (משומד) לכל התורה כולה, חולין, ד, ב.
57א) "ואחיו הוא לכל דבר. למאי הלכתא? לירשו ולטמא לו".
58 ממזר מוריש את קרוביו, תוספתא בבא בתרא, ז, א.
59 אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לנתין ולממזר — יש להם כתובה. משנה כתובות, פרק יא. השוה משנה יבמות, ט, עמוד פד.

60 "שאלו את רבי אליעזר: דור אחד עשר שבממזר מהו? אמר להן הביאו לי דור שלישי ואני מטהרו", ירושלמי יבמות, פרק ה. לפי הבבלי: "שאלו את רבי אליעזר ממזרת לאחר עשרה דרי מהו" (יבמות, עח, ב). השוה המשנה (שם, עו, ב): "עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד... אמר רבי שמעון קל וחומר... ומה אם במקום שאסר את הוכרים איסור עולם התיר את הנקבות מיד... אמרו לו אם הלכה נקבל ואם לדין יש תשובה. אמר להם: לא כי, הלכה אני אומר" (ממוזין ונתינין אסורין ואיסורם איסור עולם, אחד זכרים ואחד נקבות). כפי הנראה ר' אליעזר חולק על המשנה, ומתיר דור שלישי של ממזר (או ממזרת) לבוא בקהל. השוה תוספתא יבמות, ג, ג: "שאלו את ר' אליעזר, ממזר מה הוא לחלוק? אמר להם: מה הוא לירש זמה הוא לירש אמר להם ומה הוא לחלוק... ולא שהיה ר' אליעזר מפליג, אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו". בבבלי יומא, טו, ב, הנוסח: "שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו". לפי התלמוד ממזר יורש ומוריש. אפשר כי הלכה זו נתחדשה בימי ר' אלעזר.

61 השוה תוספתא קדושין ה, ה: "וחכמים אומרים, אפילו שניהם אומרים על העובר שבמעיה ממזר הוא אין נאמנין".
62 ירושלמי, קדושין, פרק ה, יא.

הַסוּפֵר הַתִּיק חוֹזֵר לְגָלוּתוֹ

מאת ראובן בן־יוסף

לחיים ליה

הַסוּפֵר הַתִּיק חוֹזֵר לְגָלוּתוֹ:
בְּמַעֲלֵה הַכֶּבֶשׂ הוּא פוֹנֶה לְהַבִּיט
עוֹד אַחַת בְּמוֹלָדָתוֹ, אֲבָל יְדִידִים
לֹא יֵרָאֶה בְּעַד הַשְּׂמֻשׁוֹת הַמוֹצְלוֹת,
וְנִכְנָס לְמַטֹּס, וְלִקְוֵמוֹ בְּיַדוֹ
וּפְנֵיו בְּנֵי מַחֹק. הוּא לֹבֵשׁ מְעִיל
כִּי שָׁם יוֹרֵד שְׁלֵג בְּעוֹנֵת הַנְּרִקִּיסִים,
הַנְּרִפִּים בְּהַרְיֵי יְהוּדָה, הוּא חוֹבֵשׁ מְגַבְעַת
כִּי אֱלֹהִים מְקַפֵּיא רְאֵשֵׁי יְהוּדִים גְּלוּיִים
בְּגָלוּתוֹ, הוּא מְמַלְמֵל לוֹ בְּעִבְרִית
שְׁלֵא וְשִׁבַח תְּפִלוֹת כְּמוֹ שְׁלוֹם
מִה נְשָׁמַע, תִּנְדָּה רַבָּה, לְהַתְרַאוֹת
עַל דְּפֵי הַעֲתוּוֹ, בְּיוֹמֵי הַטְּלוּיָה,
בְּנֵאוֹמֵי הַתְרַמוֹת, בְּאִמּוֹן שְׁלֵא יִסְפֵּר.

הוא ממזר. בימינו ישנם הרבה זוגות שנתקדשו על פי דת ישראל, ואחר כך נתגרשו על פי החוק האזרחי. ואם האשה מתקדשת שוב על פי החוק האזרחי, אז אפילו לפני רב רפורמי, החרדים אינם מכירים בו כרב מובהק היודע בטיב גיטין וקידושין. הולדות שלהם הם לכן ממזרים וככה מתגלגל הדבר מדור לדור. השאלה שלפנינו היא איך לפתור את הבעיה הזאת ולא לחלק את העם לממזרים ולכשרים. אינני בא לפסוק הלכה. זאת צריכים להניח לגדולי התורה היושבים על כסא ההוראה, אבל השאלה במקומה עומדת ואין אנחנו פטורים מלהעלים עין ממנה.

* * *

מטרתי במאמר זה היה ליתן השקפה ברורה בדבר גרות ואישות בימי הבית השני ובתקופת התלמוד. וחפצתי להפנות תשומת-לב להכלל הידוע: „שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך“.

(המשך יבוא)

על ההצלחה

מאת אפרים שמואלי

א. התמורה בהערכת ההצלחה

בעשור האחרון נתחוללה בארצות הברית בפומבי גדול תמורה ניכרת בהליכותיהם של רבים, בעיקר מבני הנוער, ובכל מערכת דעותיהם ואמונותיהם בענין ההצלחה. השנויים בחברה, בכלכלה ובפוליטיקה מסתירים ברוב מהומה תמורה מכרעת זו המרעישה והמפתיעה ביותר.

רבבות צעירים, ולא דווקא "היפים" למיניהם, התחילו לבחן להצלחה בעסקי ממוקן, לעושר בכללו ולכל מה שמרבה עושר ב"עולם הזה".

אמת, עדיין יוצאים כאן לאור ספרי למד על סוד ההצלחה והם רבי-מכר, כאז כן עתה. ד"ר קלמנט סטון (Stone), האחרון, דומני, שבין המצליחים מבין המחברים הרבים, הוסיף זה מקרוב על ספרו "חשוב והתעשר" את רב המכר "הצלחה בכוח גישה רוחנית חיובית" שבו הוא מפתח שיטה שלימה כיצד גישה חיובית לחיים ולבריות מרבה הצלחה הנראית לעין בממון מצטבר והולך, והכל בכוח PMA—Positive Mental Attitude. סיסמתו היא: הצלחתך בעסקים ובכל שאר עיסוקים תלויה ביחסך הנכון לבריות. בזכות חיוך שאינו עולה מאומה, עתיד אתה לזכות באוצרות.

אבל בכך אין חידוש. החידוש הוא בדעה המתהלכת בקרב בעלי "התרבות-שכנגד" המהפכנית, שלא זו בלבד שהעושר כשהוא לעצמו אינו קרוי הצלחה, אלא שאפילו אינו מוליך אליה. הוא פשוט אינו דרך הישר. את ההצלחה האמיתית יש לבקש הרחק ממנו, בקוטב שכנגדו ממש. כחסידים ומקובלים קיצוניים לפנים, דורשים הללו היום את דרוש התיבות המהופכות: עשר הוא לשון רשע, ושפע הוא לשון פשע.

בעקבות תמורה זו תוזר אני אל חיבור, שבו עסקתי לפני עשרים שנה ומעלה, ובודק מחדש את בעית היחסים של הבריות אל ההצלחה כולה עד היכן שידי מגעת במסגרת לא רחבה.

ב. איזה שינוי חל?

ההצלחה תלויה רובה בדעת הצבור ובהערכותיו המוסכמות. נראה ששורשה ונופה ברשות הרבים, וכל עצמה חזיון סוציאלי מובהק. אף על פי כן, עדיין לא נתנו עליה חוקרי החברה את דעתם כראוי, והספרות המדעית על ההצלחה, טיבה, גילוייה וגורמיה, דלה ביותר. המעיין היטב בשאלה, בשורשיה ובהסתעפותה בתחומי

החברה השונים, לא יוכל לתרץ את מיעוט העיסוק המדעי בחזיון ההצלחה בקוצר השגותיה של מדעי החברה החדשים לירד לעומקם של הדברים וללבנם היטב. כמו כן אי־אפשר לאמר בשום פנים, שאין רוב ענין בבירור חזיון זה. ונהפוך הוא: אין לך ענין נכבד יותר בעיני הבריות מן ההצלחה, ורבים מתחקים יום יום על טיבה, מקורותיה ותוצאותיה, לעתים בלבטי נסיון קשים, ומבקשים ללמוד הלכה למעשה. כלום מצויים באי עולם שאינם משתוקקים לאחוז בקרני ההצלחה? בארצות האנגלו־סכסיות מרובים, כידוע וכנוכר לעיל, הספרים והחבורות הדנים בנושא: כיצד מצליחים בתחום־עשייה פלוני? אלא ש"ספרות" מסועפת זו כל עיקרה הפצת דעה פסיכולוגית־מעשית, להאיר עינים במקלעת דרכי הגורל ומשעוליו וכולה מהלכת בטוחות על קרקע ההערכות המקובלות בלי הרהור וספק, שמה שמקובל כהצלחה היא אמנם הצלחה. בצדק נמתח עליה חשד הסופיסטיקה, כבאתונה בימי קדם, מרבים מורי ההצלחה, סופיסטים מלמדים להועיל, לפרסם את הגיונותיהם על דרכי ההצלחה ולשבח את טיבם בפומבי מעבר לטוב ולרע.

בקורת דעת הקיבוץ על ההצלחה נוגעת ממילא בכף ירכו של הקיבוץ, כי כמעט שאין לך אמונה ודעה שיש בהן כדי מיצוי נפש הקיבוץ, מבנהו ודרכיו בחומר וברוח, כדי גילוי סתרי תשוקותיו עד תום, כדעתו על ההצלחה ודרכיה, ואין הבריות מחבבים חיטוט בשתינ שבחיהם. בין שסדר עולמם נוח להם ומניח את דעתם ובין שאינו נוח להם ומעורר את תערומתם, הם נוהגים להצניע את מעבה שורשיהם הנפשיים. כן נוהגים יחידים וכן נוהגים הקיבוצים. לפיכך — כך אפשר לתרץ את מיעוט בקורת ההצלחה, בעיון ראשון על כל פנים — אין הקיבוץ מזרז את שלוחיו המלומדים, עושי דברו במדע, להכנס למחיצתו הפנימית של החזיון ולהתבונן בו מאחורי הפרגוד כשהוא מעורטל מקליפות שגרה, מחזות־מותן של המוסכמות, הגאה מלבר ומפתיליהן, אולם אף על פי שבדורנו מצויה מידה גדושה של כיסוי ועירפול, וגם רבים המדברים בלשון המרד, כוונתם הטמירה לחצוץ במדקרות־סיסמאותיהם בפני מהותם הגמורה של הדברים לאמיתם, מגלים סכסוכי חברה, חילוקי אינטרסים, דעות ולבבות בין יחידים ושכבות ציבור ומלחכות בין עמים, את הלוט בעל כרחם, ושוב אין החוקר יכול לטעון: אין לי עסק בנסתרות. מן הראוי לנו לבחון מה טיבו של החשבון על הערכת ההצלחה והמצליחים, שנעשתה רווחת בימינו. התערות היסודות בחילופי המשמרות והדעות בומן הזה פותחת פתח רחב להבנת החזיון.

השאלה היא, אם אמנם חל שינוי ביחס בני דורנו להצלחה או שמא חל שינוי במושג ההצלחה עצמה, והיחס אליה לא נשתנה. אבל קודם שנעסוק בשאלה זו, המסתעפת באמת לשתיים, מן הראוי לנו לדון בהצלחה, כלומר — במושגה.

ג. הצלחה מה היא?

תחמי עשייתנו ומחשבתנו גדורים תדיר בחלל חיים סוציאלי. לעולם חי אדם בסביבה מסויימת בצביונה החד־פעמי, לאמר בחטיבת יחסי חברה בעלת

סגולות מיוחדות, שגורמים ומניעים טיפוסיים, ילידי בית וילידי חוץ, נצטרפו בה כדי צרוף מובלט. יחסי חברה אלה עם כל המסתעף מהם, מעיקריהם וענפיהם, המתילד עליהם ברשויות חיינו השונות, מהווים את תמידו וסדרו של עולמנו. עולם זה מודרג דרגות כפיפות, אלה למעלה מאלה ואלה למטה מאלה. אין לך קיבוץ שלא יהא בו „מעלה ומטה“. לעולם אנו מהלכים אם במעלות ואם במורדות, אפילו כשאנו חיים בקיבוץ המתימר לשוויון גמור. במלחמת הקיום, הנטושה בכל מערכות חיינו, אנו נאבקים לא רק על נכסים וקנינים, אלא גם על דעות והערכות ועל מעלות כבוד. יש שהקיבוץ מעריך ביותר רכישת קנינים גשמיים, ממון ונכסים, יש שהוא מעדיף עליהם מעמד של כבוד ושררות, חריצות כפיו של יחיד לטובתו או עמל עם הציבור למענו, ויש שהוא מאמין, כי רק הקונה לעצמו שלמות נפש ומעלות רוח, זוכה ב„הצלחה הנצחית“ (כביטוי הוגינו בימי הביניים). אבל לעולם צועד אדם בסולם המעלות המזומן לו בקיבוצו, עולה ויורד, ולא ביחידות, אלא כשותף לרבים כמותו, אין הבדל אם סולם המעלות הוכר במפורש מבחינה משפטית, מדינית או מוסרית, או לא הוכר. החוקר נותן את דעתו בעיקר על ההערכות שהציבור נהג על פיהן בפועל, בחייו יום יום, וקיומן — עובדה ודאית, חלקת מציאות שחוקתה בתוסה, שכל המתנכר לה מדעת גורם הפסד לעצמו ומקפח את מעמדו. אין זה מענינו לחקור ולבדוק, אם הערכות הציבור נכונות כשלעצמן, ובלבד שהן מקובלות על הציבור, הוא מקיים את גזירותיהן בדעותיו ובמעשיו, אחת היא באיזה נימוקים, נימוקי שכל, דת או תועלת, הוא מצדיק את דינו ונוטע בלב אישיו את האמונה, שכולן אמת ויושר. כי הצלחת אדם אינה עובדה כשלעצמה, בחינת קיומו של נמצא מנמצאות הטבע, היא תהליך משנה יחסים בינאנושיים, מעלה ומוריד, שמלכתחילה כרוכה בו הערכה קיבוצית, יתר על כן: אפשר שכל עצמה תולדת הערכה זו. לא זה בלבד שאפשרויות ההצלחה תלויות במיבנה הקיבוץ, במעמדו בין שאר הקבוצים, שותפיו מתחריו ואיביו, במערכתו הסוציאלית וההיסטורית; — עצם טיבה נתון בדפוסי מושגיו על משובח ונפסד. המועיל ומזיק, רב־ערך ופחות־ערך.

פירושים של המושגים הצלחה וכשלון הוא איפוא שנוי בעמידתו של אדם בסולם דרגות ההערכה: מעלה־מטה ועם כל הכרוך בו מן התמורות שביחסים הבינאנושיים בתחום חיי. משמאירה ההצלחה פנים לאדם, מבקשים רבים את קירבתו; ההצלחה והכשלון מכים גלים רחבים בהמונם של יחסי הגומלין בחברה, דומה הצלחה וכשלון הם מושגי יסוד בהערכה הסוציאלית, מאמרות מחשבת קיבוץ עיקריות, בדומה לטוב ורע בתחום המוסר ולנוי וכיעור בתחום האסתטיקה.

והצלחה היא איפוא כוח ציבורי מרבה כוח. השאלה היא אם יסודה בערך, כלומר אם יש לה צידוק בהישגים של ממש, אם החוץ מכון לפנים, אם נותנים כבוד, ממון והשפעה למי שראוי להם. הצלחת הערך לפי ערכו הוא פלא. כשלון הערך או הצלחת מי או מה שהוא מבחינת הערך כשלון הוא ואבסורד. שניהם, הפלא והיפוכו — האבסורד, תלויים בהצלחה. בלשון הדת ובניסוחיה זהו שאלת צדיק ורע לו ומדוע דרך רשעים צלחה.

ד. שתי פניה של ההצלחה; בין פלא לאכסורד

טיבה הסוציאלי של ההצלחה מתבלט ביותר כשמבחינים היטיב בהבדל שבינה לבין הישג אוביקטיבי בתחום מתחומי הפעולה והיצירה. אדם שיצר שיטה מדעית המציא המצאה טכנית, בנה בית, מודדים את מפעלו בקנה המידה הנהוג בשדה פעולתו. שיטה מדעית בודקים אם שלמה היא ונכונה היא, על טיב הבית מעידים מומחים לאדריכלות, בעל הבית ודייריו, מבחינת הבנין, הוצאותיו ונחיותו. הישג אוביקטיבי נידון על פי מדות ערכות (חשיבות), המחייבת כשלעצמה, בלי קשר עם גורלו הסוציאלי של המשיג, כדוגמת משפט מתימטי, המחייב מכוח הגיונו העצמי, ואין למדים ממעמדו החברתי של המתמטיקאי על טיב חידושו כמדע זה. משנוצר מפעל ונקנה לו כוח עמידה עצמאי, גורלו נבדל מגורל יוצרו. אולם כשמפעל יוצא מתחום ערכות האוביקטיביות ונאחז בדעת הבריות ובלבם לשנות את אורחות חייהם, — להדק יחסים בינאנושיים ולהתיר יחסית, — שינוי נכבד, אפשר לדבר על הצלחתו. כשביקש הרמב"ם להזכיר חלום־אנושות שאין לו פתרון, דבר נמנע המציאות מבחינת ההגיון והמעשה, דיבר על „ספינת ברזל השטה באויר“. אולם ברבות הימים היה חלום זה למציאות. על מפעלם של מגשימיו אפשר לאמר שנחל הצלחה, לפי ששינה את מערכי חיה של החברה במידה ניכרת.

יכולה יצירה מוסיקלית, ציורית או ספרותית להיות רבת ערך כשלעצמה, מושג ההצלחה לא יחול על ערכה העצמי. כי ענינה של ההצלחה — כיבוש הלבבות, שרישומו ניכר בחיים, ומה גדולים יסורי היוצרים למראה ההפרש הרב שבין ערך יצירתם לבין הצלחתה. אמנם אין ערכה משיבא בהצלחה ואינו מתגנה בכשלונו. הוא נערך מלגו, כאמור, על פי כללי ערכות קיימים ועומדים, אבל זה טיבה של כל יצירה ואף המופרשת מרשות הרבים, שהיא תובעת הודאה, הוקרה וחבה. ולא זה בלבד שיוצרה משתוקק על פי רוב לעשות פירות ברשות הרבים — על תשוקה זו עוד ידובר להלן — היצירה עצמה, כביכול, מבקשת להשפיע על הבריות, להשכיל ולהצליח; היא נפעלת בכוח הרצון לשתף את עצמה במה שמתרחש במחיצתה הקרובה והרחוקה, ובשום פנים אינה רוצה להיות עקרה, מונחת כאבן שאין לה הופכין.

ככל שהמפעל קרוב יותר ליחסים בינאנושיים וכוונתו להשפיע עליהם מפורשת יותר, — הולך ערכו ונתלה במידת הצלחתו בחיי החניכים בפועל. קשה לפסוק על רופא שהוא טוב, כשכשלונו באים ומטפחים על פניו, ואין מפעל איסטרטגי בעל ערך, אלא אם כן הוא מנחיל נצחונות במישרים או בעקיפין. ההצלחה מאמתת את המפעל בתחום יחסי חברה ומעמידה אותו על חזקתו. תפקידו דומה לזה של הנסיון במדעי הטבע. משנכנס הישג אוביקטיבי לתחום הערכת החברה הוא כנוע אפוא ממילא למושגיה של מעלה ומטה. יתר על כן, ערכם של תחומי ההשגים השונים: מדע, טכניקה, ספרות וכדומה תלוי במידה מרובה בדעת הקיבוץ, במבנהו ובמעמדו. אם חליפה נתפרה כדבעי אפשר לבחון על פי קנה־מידה אוביקטיבי. מפעל מסחרי או בנקאי ניתן להערכה בתחום המסחר

הבנקאות. אבל אם קיבוץ מסוים מעריך יותר הישג במלאכה או הישג במסחר או בעסקי ממון, תלוי במבנהו החברתי והכלכלי, במושגיו על משובח ונפסד, מועיל ומוזיק. על פיהם יפתח את שערי ההצלחה לבעל המלאכה, לסוחר או לבנקאי. פרוסיה העריכה תמיד ביותר הישגים צבאיים; ואנשי צבא וגנרלים ומארגנים, סופרים צבאיים וספקים, תפסו את המקום הנכבד ביותר בסולם מעלותיה. שונה לחלוטין היה סולם המעלות באנגליה או בסין. שנים רבות לא ראתה הכנסיה הקתולית עסקי ממון בעין יפה, וביחוד הלוואה בריבית, והעושר לא נחשב בעיניה כסימן להצלחה. — על יחסה של היהדות להצלחה עוד נדון להלן.

באמת, יחס זה בין ערך להצלחה, בין מה שקראנו כאן הישג אובייקטיבי לבין הישג מוצלח, צריך כאן עיון נוסף. היחס המתוח בין השנים מעניין ביותר. אמת, אין הערכת תחומי ההישגים שווה בכל הדורות. תקופת ההשכלה בעמנו, למשל, סללה דרך חדשה להערכת עבודת האדמה והמלאכה. בימינו שוב אין בעל מלאכה ביש-גדא ונחות-דרגא, ועבודת האדמה אינה בזויה ולהיפך, בתנועת העבודה בישראל ובחלק מסוים מציבורנו העירוני נשתבחה במעלות כבוד וגדולה. אכן ההצלחה מאירה פנים ומועיפה פנים לפי הקיבוץ והשגותיו בחליפת הדורות. אבל לעולם אי אפשר לה להתעלם מן זה הישג כשלעצמו לאורך הימים.

מומן לזמן גורם היחס המתוח בין הישג אובייקטיבי לבין ההצלחה, זעזוע בהערכות. מבקשים שהישג יצליח או יחזק מצליח, או מבקשים שמי שמצליח יהיה בעל הישגים ברורים, שאם לאו יגבר האבסורד, האורב תמיד להצלחה, מצד אחר רוודף גם ההישג אחר ההצלחה ואינו מסתפק בנחת רוח פרטית בלבד, מחוץ לרשות הרבים. אפילו יוצרים גדולים ביותר תולים חשיבות יתירה בהצלחתם האישית. דומנו, שלא נפליג בדיבור, אם נאמר, שלרוב בני אדם משמש מפעלם עקיפין לסיפוק תשוקתם להצלחה אישית. הם משתדלים להשיג הישגים אובייקטיביים כפי יכולתם על מגת לעלות בסולם המעלות זאינם גורסים „שכר מצוה-מצוה“, „ולואי אותי עזבו — ותורתו שמרו“, וכדומה ממידת חסידים. אמנם מפעל מדעי או ספרותי אין ערכו משתנה בין שמודים בו ששים ריבוא או מנין אחד בלבד. חזקתו בעצמו, ואין הוא זקוק לתשואות ברשות הרבים הומה ומהמה. אבל המלומדים והסופרים הם סוף סוף בשר ודם, ובעילוי נשמתם לא סגי להם, הם מבקשים ליחד למפעלם מעמד נכבד, שיגדל את שמם ויקנה להם הצלחה בפועל, לכך משתוקקים העושים בכל תחומי העשיה והיצירה. זהו התשוקה לפלא. לימין ה' העושה חיל, למיווג הכוח הערך כדי חטיבה אחת.

אף על פי שהצלחת המפעל חשובה ביותר לעצמה מבחינת התרבות המוסר והיא מעשירה את האנושות בככסי חומר ובקניני רוח, מן הראוי לנו ליתן הרבה את דעתנו על תשוקת ההצלחה האישית, לפי שהיא בונה אב להצלחת המפעל. זרם של חיות רגשית שאפנית נמשכת ממנה אל המפעל, והשפעתה ניכרת בכל הליכות אדם. מותר לאמור שצורות הצלחה האישית פותחות פתח רחב להבנת החזיון של ההצלחה בכללותו, על שתי פניו: הפרטי והדיבורי. יתירה מזו, על פי רוב ובדרך כלל, בטוחים הבריות ביודעים ובלא יודעים, שהצלחת

המפעל תלויה בהצלחת פועלו. אין ספק שבמידה מסוימת הא בהא תליא. הלשון העברית, המגלה הרבה ממכמני הווייתנו החברתית, ובמתכוון ושלא במתכוון נתקפלה בה חכמת אבות עולם, סומכת הצלחת יצירה להצלחת יוצרה. היא אומרת: צלחה עליו הרוח, הגבורה, הנבואה וכדומה. התייבה צלח פרושה בקוע ועבור («וצלח את הירדן»), כבוש דרך לעבור, הגע לתכלית והישג מבוקש, ואדם מוצא את מבוקשו כשפועלו מצליח. אבל על כך במאמר הבא.

ה. בובי פישר, וכיצד ביקשו הרוסים להפוך פלא לאכסורד

הפלא שלפי הגדרתנו כאן הוא מיוזג הכוח (ההצלחה כציבור) והערך העצמי שבהישג היחיד כדי חטיבה שלימה אחת, מופקר לסכנות מרובות. ספקנות, ציניזם, כפירה וזהירות יתירה, בקורתנות תוקפנית להכעיס, ובקורת מדעית מבקשים למעט את הפלאים שבעולם, לזלזל בהם וגם לבטלם ביטול גמור. ואמנם פלאים רבים נתבדו לעינינו, נודלזלו עלינו או נתגלו כמויפים חסרי שחר, כלומר — כאבסורדים.

דוגמה יפה לפלא שיריביו ביקשו להפוך אותו לאבסורד ולא עלתה בידם, הוא מה שאירע בתחרות השחמאט האחרונה באיסלנד, כשהרוסים האשימו את פישר שהוא משתמש «בתחבולות אלקטרוניות ובחומרים כימיים». פישר מוחזק בעשר השנים האחרונות מלך השחמאט, אבל עדיין חסר היה הכתר. כשרונותיו הסטרגיים והטקטיים הכבירים, מוחו הפועל כמחשב מדויק ביותר, ולמעלה ממנו, מסירותו הבלעדית למשחק זה מרוממים אותו מעל כל שאר השחקנים. בובי פישר עצמו הוא מעין דמות קפקאית, הוא מתבודד לעצמו, אינו שותה ואינו מעשן, אין לו ענין לא בנשים, לא בטבע ולא במוסיקה. כל מעייניו בשחמאט. הוא חי בחדרו בבתי מלון, וכל צרכיו ומלבושיו ארוזים בשתי מזוודות. הנודדות עמו ממקום למקום. שאיש כזה יכול להשפיע על יריבו השפעה «היפנוטית» אפשר להאמין, כמובן, רק אם מניחים, ש«היפנוזה» אמורה כאן בדרך והשאלה, כמו שכדורגלנים «מהפנטים» לקלוע את הכדור ממש לידי השוער המצוין או להתטיא את השער, מפני שהוא, «אשף השער», עומד בו.

לאחר גמר השליש הראשון שבמשחקים זכה פישר בחמש נקודות לעומת שלוש של ספאסקי. ספאסקי ביקש לדחות ליומיים את המשחק התשיעי מסיבת בריאות. סיבה זו היא במשחק השחמאט סימן ל«גפילת מוחין». ואמנם היה ברור לכל יודעיו, שספאסקי אינו נוהג כתמול שלשום. הרב־אלוף הארגנטינאי מיכל ניידורף העיר: «הוא אינו מחויך כלל. הוא נוהג כאילו ישב בבית הסוהר. מה שהוא מעיק עליו, מלבד פישר, וכן טען אפים גלר, עוזרו של ספאסקי: «מכיר אני את ספאסקי זה שנים רבות, אבל זו הפעם הראשונה שאני מבחין בו התרופפות בלתי רגילה כזו של כוח הריכוז וגילוי אימפולסיביות, שאיני יכול לייחסם על חשבון משחקו הטוב של פישר». אחרים דיברו על «פחד פישר», שנפל על ספאסקי וגרם ליאשוו זריפה את כוח החלטתו הנכונה.

משנוכחו הרוסים לדעת, שכתרם הוא בסכנה, עמדו והכריזו שפישר נוקט אמצעים אלקטרוניים וחימיים, כדי לזכות בנצחון וביקשו לפסלו. בדור אלקטרוני וחימיקאלי, בממדים ובהישג שלא שוערו קדם לכן, אפשר שאין טענה כזו חסרת שחר כולה. על כן לא דחזה השופטים כשטות גמורה. הרוסים טענו, שכסאו של פישר והתאורה באולם משפיעים השפעה הרסנית על עוזירוחו של ספאסקי. עמדו איפוא ובדקו בדקדוק רב את הכסאות והתאורה.

כיצד הגיעו הרוסים להאשמות אלה? אנשי מדע מוסרים, שבספרות הרפואה ברוסית מתואר מיתוש אחד הקרוי "סינדרום אסתניני" (asthenic syndrom) שסימניו הם חולשה, עייפות, דכאון, נטיות אנטיסוציאליות, פחדים, התרופפות הזכרון ופעולת המוח בכלל ואי-יכולת להחליט ולהכריע. הסיבה ל"סינדרום האסתניני" — כך טוענים המדענים הרוסיים — היא קרינה של גלים קצרים בעלי תוקף מועט. על פי תורת פאבלוב, המקובלת על החוקרים הרוסים, רגיש מרכז העצבים ביותר לקרינה. אף הפיסיולוגים המערביים מודים, שגלים קצרים בעלי תוקף מרובה יש בהם כדי לגרום על ידי חימום המוח להפרעה מסוימת בפעולתו. אבל אין הם מסכימים שתוקף מועט משפיע השפעה מפרעת.

בדקו איפוא באולם המשחק שבבירת איסלנד את הכסאות ואת התאורה ולא מצאו את המזיקין הסמויים האלה (מלבד שני פגרי זבובים) אותם מרעין בישין מודרניים. שום אלקטרונים ושום חימיה של רעל ופרומון (pheromone) או תחבולות אלחיימיות לא עשו כאן שום פעולה. כשרונו של פישר בלבד הוא המנצח, ולו, לבובי, מגיע כתר אליפות העולם בשחמאט, כלומר — להיות מוחזק כן בעיני העולם, היינה להצליח.

אילו הוכח, שאמנם יש כאן אונאה ואחיות עינים על ידי השפעה בתחבולות פסולות סמויות מן העין היה הפלא נהפך לאבסורד ונפרע לשחוק ולזוועה. עד כאן על טיבה של ההצלחה ועל שתי פניה, פני ההישג ופני ההסכמה הפומבית, ועל הפלא שבהתמזגותם.

במאמר הבא ידובר בדרכי ההצלחה ובדעות הבריות עליהם. ובתחילה יידונו ההצלחה על דרך המקרא וכוח השפעתם של "המזל" ו"הגורל".

מראה אצל המזרקה

(סיפור)

מאת בנימין רסלר

הוא ישב על ספסל-האבן והיה מסתכל: פה בערוגות-ורדים ושיחי חבצלות על גבעולים דקיקים-גמישים, ופה בעצי מגנוליא רכים, צפופים-גזומים, ובענפי-אילנות-הליך עמוסי ניצנים כחלחלים לרגעים ניתקו מבטיו מאילן ופרח, מעלה ואזוב והיה מעבירם אל המזרקה, אל הברזים הנוצצים מול קרני-השמש בשעת צהריים ברה ורגועה. תוך כדי כך היו אזניו כרויות לזמזומם, רחשם וריפרופם של מיני חרקים ורמשים, לציוצן של ציפורים ולהדים קלושים של צעדים ודיבורים עמומים בשבילים הצדדיים ובשדרות המצלחות שמסביב.

הגן הבוטאני היה כמעט ריק מאדם. יום חול רגיל עמד כשרוב בני אדם עמלים וטורחים, טרודים בעסקיהם, מעשיהם ודאגותיהם. רק פה ושם עברה אמה צעירה כשהיא דוחפת עגלת-טיול ובה תינוק רדום; צמד-חמד של נאהבים, שלובי-זרוע, מתונים, מהורהרים ומתלחשים; גבר זקן, בודד, נשען על מקלו, מבטיו מושפלים, משל כאילו מחפש עקבות נעלמים וסימני אתמולים שנגווו, טבועים במצפת הנוקשה. אשה באה בימים, טנא-נצרים תלוי על פרק ידה המגויידה, והיא מוכנה ללקט שיירי ששונות ויגונות שחלפו. ריק הטנא, אלא שזהחמה עודה בגובה מרומים עומדת והלילה עדיין רחוק... משגיח-הגן משרך לו, במגרפתו ובשקו המעובה, המפוטם עלים ועשבים שוטים, שרשים ויבלית, ובפיו מקטרת כבויה. שוטר-טרזן שמיקטרנו מהודק ומכופתר יפה-יפה, אקדוח בחגורה, אלה עבה ביד, מפסע בטפף ובצפצוף.

הלה, המיושב על ספסל-האבן ספק צופה, ספק אינו צופה בתנועה הדלילה, מבחין ולא מבחין בעוברים ושבים. דומה, גופו שרוי כאן, ברם מחשבותיו מפליגות הרחק הרחק, מאות מילין, אלפים, רבבות, ושנים-על-שנים אחרנית. לצידו ספר פתוח, משקפיים כהים וכובע קש מעוד. קרוא לא קרא בשעה זו, ייתכן שהדפים באותו ספר לא צדו את לבבו, לא הגידו לו דבר, או להפך — גרמו שיתכנס בתוך עצמו וישקע בהגיגיו.

וכך מהרהר הוא, מיוגע, כמו נימצץ לשדו. מפקידה לפקידה מזיו הוא רגל אחת כאומר לקום ולהסתלק. אולם, רק חרטומי נעליו מקרצפים במרצפת, משמיעים חריקה קלה ותו לא.

כך האריך הוא לשבת, כאילו חס לו לעזוב את המקום. וכי מצויים אי-שם מקומות טובים יותר? ומי, בעצם, יודע מה ימצא, מה מזומן לו באי-שם-שם?

רוח קלה הפציעה, נתפזזה וסתרה, בלטיפה, את שערות-השיבה שלו, הארוכות והמתולתלות. דומה, לא הרגיש בכך, או שלא היה איכפת לו כל-עיקר. לפתע נודעו: כתר-י-צחוק עליו התנחשלו והתקרבו יותר ויותר; ועד ארגיע הופיעו מבין השיחים העבותים, שתי נערות, בנות חמש-שש עשרה ובידיהן ספרים ומחברות, בקפיצות, דילוגים וברקידות, מעשה-שובבות, הן באו עד

המזרקה את הספרים והמחברות הניחו על הדשא, התייצבו משני צידי הברזים והחלו שותות — לוגמות ומעלעות לרוויה, כאילות ממעיין מפכה, זך וקריר. הוא על הספסל התבונן ללא הרף והגה בלבו: זה, הרבה קיצים, מן הסתם, — ומי ידע אל-נכון? — עוד נכזנו להן; תענוגים הזויים, נמנעי-שובע, עולים ופורחים בדמן ולשדן; אך, כמה חלומות ידעכו, יגועו באנחה חנוקה? וכמה תקלות, התבדויות, התבזויות ומדווים אורבים להן במסתרים, בדרך למחוז האחרון? אלא שלפי שעה הן נאחזות בדיצה, בקורי-קיץ כסופים-רוטטים של הבטחות וציפיות קורצות...

הביט והביט ולפתע חש כי לבו — הצונן תמיד והעטוי מעטה-קרח זה מזמן — מתפעם קמעא קמעא עד שמבקש להינתק בחזהו הסגור. את פניהן של אותן עלמות לא ראה, רק את שערותיהן הארוכות, הערמוניות השופעות לכתפיהן; את החולצות הצחורות, ורגליים שזופות, כגבעולים מחוטבים, היצאות מחצאיותיהן התכולות הקצרות, מקושטות חגורות-לכה וכפתורי-נחושת-קלל, קילוחי מים דקיקים ניתזים, משתברים וטיפות זערורות מתרוססות ונוצצות בגוונים מתהפכים מרהיבים.

שתי חברות? או אחיות-תאומות? — ניקר במחוז — כמו... כמו מרים ואסתר ש... שהיו ואינן? או ש... שקיימות ותתגלנה עוד?

כאשר הנערות הסבו ראשיהן מן המזרקה והברזים והישירו גוויהן, הוא נע וזע, קם מהספסל, כאילו כוח טמיר דחפו והעמידו על רגליו. חיש מהר ניגש אל הנערות ונשאר עומד מולן כקפוא למקומו. עיניו החומות-הכבויות נתכסו דוק זורת, השפה התחתונה נתרטטה וידיו נתקשו כמשותקות, כן, כך היה מראיהן של מרים ואסתר עת הרשעים-הרצחנים ניתקו אותן ממנו ואותו מהן.

כיצד הוא שרד? זאת לא יזכור בדיוק, שוחות, שדות, יערות ומערות, וימים רצופים בגלי נהר סוחף, פעם אפילו הריח בו חזיר-בר ודלק אחריו, או נשאר תולה ועומד לילה תמים על צמרת עץ ענף, שרד ל... לאין מפלט.

הוא, הזקן בעל-שערות-חשיבה הסתורות והפנים הקמוטים-העגומים עורר בשתי הנערות הללו חרדה מוסתרה והשתוממות, וכאילו פה אחד שאלו:

— אדוני מבקש משהו?

— הו, לא... — גימגם — לא כלום, סליחה נזכרתי במישהו... הפרעתי

לכן? סליחתכן הריני מבקש...

חזר אל הספסל, התיישב ותמך ראשו בשתי ידי. במחוז, בחזהו, בחדרי-בטנו דקירה ונקירה: ככה, בדיוק, ניראו בנותיו בפעם האחרונה בסטרי העיר. בנות עשר היו כאשר אמם רחל ניקטפה ללא עת, הוא, ברוך אשכנזי השען, התמסר כל-כולו לתאומות; גידל וחינך אותן בעצמו, בגפו, עד לאותו יום המר והנמהר. הא? בנות כמה הן היו כיום הזה אילולא... הא? נשים בגיל העמידה, אמהות לילדים מן הסתם, הוא ברוך אשכנזי השען — סבא לנכדים מתבגרים, עוד מעט ותמלאינה שלושים שנה מאז, למעלה מחצי יובל שנים היה נע ונד, מיטלטל ביבשות ומדינות, תר ומחפש, חוקר, שואל ומבקש, עד שנתיאש וחדל...

אלא, כעבור זמן מועט הוא מתחיל מחדש לחזור חלילה. חדשים אחדים משך השנה הינו עוכד — מחטט במעי-שעונים וארלוגין, במנגנונים מתמרדים, מתניע אותם ומחזיר את תיקתוקם, עד שלבסוף יתייגעו, יפסיקו ויידמו. הוא צובר פרוטה לפרוטה ולאחר מכן שוב יוצא לנדודים, כשכיסו מלאים כל מיני ניירות ותעודות, בולש ומבקש, שחר ודורש ולבסוף שב אל נקודת ראשית טילטוליו.

כעת הינו שוב בניו-יורק. הגיע מחיפה בפעם השלישית. מתארה אצל אחיו בברוקלין ושניהם מחשים, שותקים שתיקה עמוקה. בקרוב יהיה מודד בשעלו את ארצות הברית לארכן ולרחבן, ולאחר מכן יחזור כלעומת שבא. הא? ואחרי ה"לאחר מכן"?

כשהסיר את כפיו מעל פניו שתי הנערות לא ניראו עוד. נעלמו מבלי שהבחין. כשסרו מן השדרה שוב לא היו מקפצות, מתרוננות וצוחקות כמו שעה שצצו בכאן. ההכירו בו משהו? ההרגישו בעגמתו ובדאבונו והסתלקו בלאט ובחרדה?

ייתכן שלא היו פה כל-עיקר, כי אם מהרהורי-לבו ראה, חזיון חזה; הזיה בצהריים בהיר? זקף אזניו — אף לא רשרוש קל, אף לא איורשה. הריחות הנורפים מסביב אפפוהו ומילאו כל תא ותא שבו. עפעפיו נתנסכו, נעשו דביקות ונצמדו. נמנום מבושם, קל ומקל, ללא נשימה, כמו פרוזה הנשמה בריחוף עדין. הה, כמה נמשך נימנומו בשבתו על ספסל האבן וידיו משוכלות בחיקו? דומה, רק עונה של כלום... אלא אם כן שעונו נשתתק, ופסק הזמן מלזרום; נתלה דום. אך משפקח עיניו ונתעורר מתנומתו הקלה, הבחין בשתי דגניות כחלחלות לצידו. מי הניחן כך שלגמרי לא חש במעשה? הייתכן שבעצמו עשה זאת ולא יזכור? נשכח ממנו כליל? ואולי שתי הריבות נמלכו, חזרו בהן, הפליגו הלום והשאירו את שתי הדגניות הללו, שהנן עדיין טריות ולחות?

חרז צווארו לכאן ולכאן וענתה לו בוקה ירוקה ובשמית... עתה קם ממושבו, הצטדד אל המזרקה, היסס רגע והחל ממשש בברזים, כאילו בדעתו לחפון לתוך כפיו את שיירי החמימות ושמץ-נשימה והבל ששתי פיות הנערות הטביעו והותירו אחריהן. הסמיך את שפתיו הסדוקות, לגם טיפות-טיפות מברז אחד ואחר כך מן השני, כאומר לנשות כך את יגונו, ערגונו, צערו ואת הצרבת שבמעמקיו.

מששב על עקב חזור אל הספסל, נטל כובעו, משקפיו, את הספר ובאצבעות רועדות הרים ולקח את שתי הדגניות והריח בהן ארוכות ארוכות. חיוך עקום נסתמן סביב חטמו המארך, על שפתיו ועל סנטרו. לאט לאט שם פעמיו לאורך השדרה המצלה, כשמבטיו מושפלים, משל תר אחרי עקבות אבודים-נעלמים.

בליל של בשמים וריחות התנחשל אחריו. למעלה, מעל לראשו, חגה ציפור כחולה וליותהו מתוננות, כשכנפיה פרושות וסוככות עליו. מפקידה לפקידה צייצה הציפור, משל מאותתת ומורה לו את הדרך בה ילך...

במחוז הנכר

(ציור מחיי מורה-שליח ישראלי בארה"ב)

מאת איתן ישראלי

א.

אהוד הוא בן 28, נשוי שלוש שנים ואב לילדה בת שנה. אשתו רינה היא גננת מוסמכת, שחזלה לעבוד מאז הולדת תמר, ועדיין לא מצאה סידור מתאים לקטנה כדי לצאת לעבודה. אהוד סיים את לימודי התואר הראשון, יש לו תעודת הוראה תיכונית, וניסיון של ארבע שנים בכיתות הנמוכות של בית-ספר תיכון איזורי בישראל. כשסיים את לימודיו באוניברסיטה, רצה לצאת לחו"ל כדי להמשיך ללמוד, אולם תמר "הייתה בדרך" והתכנית נדחתה לשנתיים. הוא פנה למדור לשיגור מורים של המחלקה לחינוך ולתרבות שבסוכנות היהודית, ולאחר קבלת חומר הרקע עליו והמלצות טובות ממפקחו ומנהלו אושר לתכנית החילופין של המורים. כאמור, רצה אהוד לצאת לחו"ל עוד קודם-לכן, אולם רק כשהחלימה תמר ממחלת-ילדים נתאפשרה הנסיעה. הוא בדק את מוסדות הלימודים הגבוהים מארה"ב ומצא שני מוסדות מתאימים לו. באוניברסיטה למד מקרא והיסטוריה, בהתמחות של ימי-הביניים. בשל תקלה לא מובנת לא קיבל את הביולוגיה של שני המוסדות, ולא ידע מה שכר הלימוד שעליו לשלם ומה הדרישות המפורטות. הוא שמע, כי הלימודים בארה"ב לתואר השני קלים מאלה שבישראל, וסמך על יכולתו ועל נסיונו הטוב בלימודים הקודמים.

בארבעת החודשים, שקדמו ליציאתו, היה אהוד בקשר טלפוני פעמים אחדות עם המדור לשיגור מורים שבסוכנות. הציעו לו שני מקומות עבודה, והיה לו קשה לבחור ביניהם. כעבור זמן נתבשר על מקום אחד, וקיבל פרטים אחדים בעל-פה.

המכתב שקיבל בא לסכם את עבודתו. כך ידע, שביה"ס הוא של אחר-הצהריים וקשור לזרם השמרני; שילמד 15 שעות בשבוע (מעמסה שנראתה קלה ונוחה); שמשכורתו תהיה \$7500 לשנה, ושהוצאות הנסיעה שלו ושל בני המשפחה יאוזנו ע"י תשלום נוסף מטעם בית-הספר (סכום שנראה לו כמעט אגדי, כשהשווה את הדולרים ללירות ישראליות). לפרטים נוספים לא ציפה. הוא לא התעניין בהבדל שבין בית-ספר המשויך לזרם מסוים לבין בית-ספר קהילתי. הוא לא שאל פרטים על תכנית הלימודים והסתפק בידיעה הכללית, שילמד את הכיתות ג' ו-ד' עברית, דינים, מנהגים והיסטוריה. ההוראה ביום ראשון לא נראתה לו שונה מהוראה בימים אחרים. המשימה נראתה לו בכללה קלה, והרגשתו הייתה, שאין לדאוג לצד הזה של הנסיעה. הייתה לו הבטחה כללית, שגם רינה אשתו תוכל למצוא עבודה כגננת. ובכלל "אף ישראלי לא מת מרעב באמריקה". במשך החודשים הקרובים לנסיעה לא הטריד אותו בית הספר במאומה. הוא לא השתדל לכתוב למנהל, ואף לא תמה שאין המנהל כותב אליו ומספר לו פרטים נוספים על עבודתו

העתידה ועל משימותיו בביה"ס. הייתה לו תחושה של שליחות: הנה נבחר לתפקיד של שליח בגולה; הנה ממתנינים לו בקהילה יהודית בארה"ב; הנה יתרום מיכולתו ומנסיונו בישראל ובוודאי יהיה דמות אהודה ומקובלת בבית ספרו. לפני פורים קיבל אהוד הזמנה מן הסוכנות להשתתף בהשתלמות של מורים-שליחים חדשים. ההשתלמות הייתה צריכה להיערך בחופשת הפסח במשך ימים אחדים, וכללה נושאים כהכרת יהדות ארה"ב והחינוך היהודי, תפקידי המורה-השליח, אינפורמציה על סדרי השליחות וכיו"ב. התכנית לא נראתה לאהוד חשובה ומושכת. מה יוכל לשמוע בהשתלמות, שעשוי להיות מכריע לגבי נסיעתו? בלא-הכי חשב לגשת למדור לשיגור שליחים כדי לסכם פרטים אחדים של הנסיעה, ונראה היה לו בזבח זמן לשמוע על תפקידי השליח וסדרי הנסיעה בהשתלמות מיוחדת. הוא הודיע לסוכנות, שלא יוכל להשתתף בהשתלמות משום עיסוקיו המרובים, אולם ברגע האחרון שינה את דעתו והשתתף בהשתלמות. בתום חמישה ימי ההשתלמות, כשנשאל לדעתו עליה, השיב בקצרה: היה מעניין; חשוב לפגוש מחנכים מאמריקה היכולים לספר על החינוך שם; היו שעות לא מעטות מבוזבזות; אני מרגיש עצמי מוכן לשליחות. ובהרגשת ביטחון זו נפרד ממשפחתו (אלה טפחו לו על הכתפיים, ואיחלו לו הצלחה באבק של קנאה על «החיים המשוגעים» המזומנים לו באמריקה). הוא נטל עמו סכום כסף בדולרים לשימוש ראשון בארה"ב, וחישב, שלאחר שקנה כרטיס טיסה וקנה דברים אחדים, רוקן למעשה את חסכונו. הדירה המושכרת עתידה להכניס סכום לא קטן, אולם מלבדה לא נשארו לו כספים במזומנים. הוא היה בטוח, שיסדר מבחינה כספית בארה"ב, ועדיין לא ידע, ששאלה זו תהפוך לאחת השאלות המכאיבות של שהותו בארה"ב.

ב.

המיפגש הראשון של אהוד עם הקהילה, שאליה בא, היה נלבב ומעשי. כשהגיעה המשפחה במחצית חודש אוגוסט לארה"ב, קיבל אותה מנהל בית-הספר בשדה-התעופה של העיר, תוליה ללון לא-יקר, וטרח עמה במשך שלושה ימים עד שנמצאה דירה.

עדיין לא היו לו רהיטים למלא בהם את מבוקשו, ואלה נמצאו עד מהרה בדרך טיפוסית: המנהל טילפן לנשיא ביה"ס ולידידים אחדים, והללו תרמו רהיטים מיותרים. כך נתגדשה הדירה בתערובת של סוגי רהיטים ובסגנונות שונים, אולם רינה שמחה עליהם וידעה, שחסכה בכך סכום לא-קטן. אהוד רצה שתהיה לו מכונית, וזו נקנתה כעבור שבועיים. ההוצאות הללו רוששו את החסכונו של אהוד, ועדיין לא קיבל כל משכורת מבית-הספר. לבקשתו, קיבל מקדמה לא גדולה, ובניתיים חלפו השבועיים של שלהי חודש אוגוסט במהירות. בבית-הספר נערכו שתי ישיבות של המורים, ובהן נתודע אהוד אל שני המורים הישראלים הותיקים במקום, אל המורים האחרים המלמדים באנגלית, ואל מרכז פעולות הנוער שבבית-הספר. מפי שני הישראלים שמע פרטים על המיכללה, שעמה היה בקשר מכתבים ושאליה נתקבל באופן בלתי-מחייב. לתדהמתו נתגלה לו ששכר-הלימוד הוא כ-800\$ לשנה, ועדיין לא כלל הוצאות הרשמה

ושאר סכומים קטנים, המצטרפים לעשרות דולרים. הישראלים סיפרו לו כי הלימודים אינם קלים, וכי השנה הראשונה תובעת מאמץ רב. בכך לא נסתים העניין, שכן בבואו למשרד ההרשמה באוניברסיטה נמסר לו, כי עליו להיבחן בחינה אנגלית לפני תחילת הסמסטר; שעליו להיפגש עם היועץ שלו ולקבוע את תכנית הלימודים, ושמוטב שיזדרזו לבל יפסיד את הסמסטר.

אהוד מצא עצמו לחוץ בענייני לימודיו וישב להתכונן לבחינת האנגלית. בשתי ישיבות המורים בבית-ספרו לא מצא חידוש. הפגישות היו יעילות בדרך כלל, ובהן חולקו הכיתות, נמסרו פרטים על סידרי תחילה השנה, והחלו מיפגשים אישיים של המנהל עם כל מורה. אהוד היה דחוק בזמן ובפעילות, ולא נתפנה ארוכות להכין עצמו לקראת עבודתו בבית-הספר. בפגישתו האישית עם המנהל דנו השניים על ספרי-הלימוד, על תכנית הלימודים ועל הסדרים המחייבים בבית-הספר. להודות על האמת, לא האזין אהוד בהתרחות רבה לדברי המנהל. הוא בטח ביכולתו, והמשימות נראו לו מובנות מאליהן. עוד עתיד יהיה להצטרף צער רב על שלא האזין בשום-לב לדברי המנהל ועל שלא טרח לברר עוד ועוד, כיצד יהיה עליו ללמד. בשבועות הראשונים של הוראתו חסר היה את הדרכתו של המנהל, ובזו היה לבקשה.

ג.

כשם שהיו ימיו של אהוד מלאים בלימודים ובעבודה, כן היו ריקים ימיה של רינה בביתה החדש. בשבועות הראשונים מיצתה את "תענוגות" הבית: קישטה, איזנה, החליפה רהיטים, הוסיפה אביזרים, התגאתה במטבח המרווח ובכלי החשמל. בזמן הקצר הזה אף מיצתה את היכרותיה החברתיות. בבית הארבע-משפחתי התגורר עוד זוג צעיר, וברחוב גרו ישראלים אחדים. טעם של תיפלות היה להתרועע עם חלק מן הישראלים, שהיו ותיקים במקום שנים אחדות, וששהו בו בשל עניינים שונים. הקשרים עם הזוג הצעיר היהודי שבבית היו חמימים אולם לא אינטימיים. הזדמנו לביתם ישראלים סטודנטים ממיכללתו של אהוד, והללו היו ממלאים את הבית בסיפוריהם ובעליצותם. שוב ושוב חשבה רינה, שהישראלים הם החברה הטובה, וכי קשה למצוא קשרים עם האמריקנים. למעשה, כך גם הייתה מודה לעצמה, לא עשתה מאמץ שיטתי להתקשר עם אמריקנים והעדיפה לשמור על ביתה פנימה. הפרופסור של אהוד הזמין אותם פעם לביתו, אולם רינה היססה להזמין אותו לביקור תזר ולבסוף לא עשתה כן. גם אהוד לא סיפר על קשרים רבים עם האמריקנים, אם כי היה נפגש עם סטודנטים במיכללה ולא חש חוסר של חברה. לא חלפו שבועות מרובים, ורינה חשה שהיא "מתפוצצת" משיעמום ומבדידות. שוב ושוב היו הישראלים החברה היחידה של רינה ואהוד, והחלה עולה המחשבה על אפשרות העבודה של רינה. פה נכונה היתה אכזבה לרינה, שלא יכלה לעכלה במהרה; לא נמצאה לה עבודה כגונת (היה זה כבר שלחי חודש איקטובר). ואם כי יכלה ללמד פעמיים בשבוע ביה"ס של אחה"צ, מיאנה לעשות כן בשל תמרי. בשעות אחה"צ קשה היה למצוא עזרת. ורינה נאלצה לוותר על עבודה ועל תוספת משכורת. נתברר לאהוד ולרינה, שמשכורתו של אהוד אינה מספקת, ושוב ושוב היו עורכים את

מאזן החודש ונוכחים כי הלימודים במיכללה עולים כ-75\$ לחודש; שכירת הדירה 170\$; חוב על המכונית והוצאות שונות עליה 75\$; העזרת או ה"שמרטף" 20\$. משכורתו החודשית של אהוד הייתה בקירוב ל-600\$ (בניכוי המסים הפדרליים והעירוניים שאותם יקבל מהחזר). וכך נותרו 260\$ לחודש עבור מזון, ספרים לאהוד, טיולים, מופעי תרבות ורכישות למיניהן (מכשיר הטלביזיה נרכש בגל הראשון של הקניות, ונלקח מן הסכום שהביא אהוד מישראל). המשכורת החודשית לא הייתה מספיקה כאמור, ועד לחופשת הקיץ היה על המשפחה לצמצם. (אהוד קיווה לעבוד בקיץ במחנה ולהשתכר סכום נוסף, וכן ציפה למילגת לימודים במיכללה, שתפטור אותו משכר הלימוד החמסן).

ד.

ככל שחלפו השבועות הראשונים של העבודה בבית הספר, התמעט הביטחון העצמי של אהוד לגבי הצלחתו בהוראה. לאחר שיעור לא מוצלח קשה היה לו להתבדח עם התלמידים ולשוחח עמם בחופשיות. מגעיו עמם הלכו והצטמצמו לשיעורים בלבד. במרירות נוכח, שאמר להיות מן המורים האהודים בבית הספר, מהתוססים מבחינה חברתית, מהמעוררים מבחינה אינטלקטואלית. שאיפתו להביא את ישראל לבית-הספר ולתלמידים לא התממשה, לא בשיעורים ולא מחוץ לשיעורים. למנהל היה חומר למרעדים ולמסיבות שאותו הביא מישראל, הסטודנטים הישראליים הוותיקים נירתמו בלא מאמץ רב להכנת התלמידים לקראת הימים הנוראים, חג הסוכות ושמחת תורה. משהו כמו היה מקצץ בכנפי התלהבותו של אהוד, והוא היה למסתכל בעשייה של האחרים. המנהל לא דחק בו לעבוד, ואהוד הבטיח לו חגיגת, כי ייטול על כתפיו את מרבית ההכנות לקראת יום העצמאות.

פרשה אחת שהעיקה על אהוד הייתה הקשרים שלו עם הורי התלמידים. בישראל היו ימי הורים פעמים אחדות בשנה, ותמיד היה אהוד במרכז. ההורים התעניינו לשמוע חוות דעתו על ילדיהם, הגיבו בדריכות על הערות אהוד, והתייחסו אליו בהערכה. בקהילה החדשה לא מצא אהוד יחס דומה. העיר כולה מנתה כמיליון חצי, ובה קהילה של 50 אלף יהודים. העיר בנויה שכונות שכונות, ובית הכנסת השמרני נדד ממקום משכן קודם. הנדידה נעשתה עם נדידת היהודים אל השכונות, ובמקום החדש התגוררו יהודים אמידים, שעסקיהם בעיר. ההורים שלחו את ילדיהם לבית הספר של אחה"צ, וסמכו על הרב ועל המנהל שיעשו מלאכתם נאמנה. אהוד מצא ניתוק בינו לבין הורי תלמידיו, וגאותו גברה עליו שלא להתאמץ ולמצוא דרכים אליהם. אירע פעם שהחזמן לבית הורי תלמיד שלו, ולאחר הביקור סיכם עם רינה, שהללו "אמריקאים טיפוסיים", חסרי טעם בריהוט זמריים לספר על עצמם. לאחר התעניינות קצרה ויסודית בזוג הישראלי, נסבה השיחה על חפצים ועל נסיעות ועל המצב הפוליטי. אהוד רצה לשוחח גם על לימודי הבן, אולם נושא זה נדחה מכול וכול. בחלק האחרון של הפגישה נשתתפו אהוד ורינה לחלוטין, וניכר היה בהם שהם נזופים. פגישות נוספות (המשך בעמוד 82)

לדמותו של ד"ר צבי וויסלבסקי

(ט"ו שנה לפטירתו)

מאת רבורה וויסלבסקי

ד"ר צבי וויסלבסקי נולד בגראיבה, עיר של חכמים ולומדים. מצבה נאה לעיר מולדתו הציב במאמר „גראיבה” שיצאה בקובץ לזכר עיר מולדתו בניו-יורק. המאמר נכתב כמה עשרות שנים לאחר שעזב את העיר ובכל זאת הצליח להחיות את העיר היהודית ולהעביר לפני עינינו את עיקרי המאורעות והאישים הבולטים שפעלו ויצרו בעיר זו, מיום היווסדה ועד חורבנה.

ברו של צבי וויסלבסקי העיד על תוכו. גבה-קומה היה, בעל הדרת-פנים. שערות-כסף עוטרות את מצחו הגבוה, עיניו עמוקות-עצובות. פניו מוארים בוהר פנימי. היה זה קלסטר-פנים המעורר עיני המסתכל. צנוע היה במעשיו ומופלא בדרכיו. בעל-עין רואה וחודרת למעמקי נפש אדם ולבו היה פתוח תמיד לקליטת מראות ותרבויות קרובות ורחוקות.

הוא בילה כמעט כל שנות נעוריו בשיבות: ראדין, טלו, ישיבת אודיסה, ובהן סגף את אהבתו העמוקה לתורה. לאחר מכן למד באקדמיה למדעי המזרח מיסודו של הבארון דוד גינצבורג בפטרבורג. באוניברסיטת אודיסה למד ספרות יוון ורומי העתיקות, פה היה דמות מוכרת בציבור הסטודנטים, היה פעיל באגודתם. אודיסה היתה נקודה גדולה וחשובה בחייו.

באוניברסיטת ברלין המשיך לימודיו בסוציולוגיה ופילוסופיה. המרצים התיחסו אליו בהוקרה, היו מזמינים אותו לסמינרים שלהם ומגלים עניין בדעותיו ובהשקפותיו. שם הוכתר בתואר דוקטור לפילוסופיה עבור חיבורו על גיאורג זימל*.

את הדוקטורט עשה אצל פרופ. א. פירקאנדט. אני מצטטת מתוך מכתב של פרופ. פירקאנדט ששלח אל האוניברסיטה של ברלין על הדיסרטאציה של תלמידו, שהעתק ממנו נשלח אל וויסלבסקי ונמצא בעובונו.

„בדיסרטאציה שלו (וויסלבסקי) הוא נותן הסבר דק-בינות, מפורש היטב וביסודיות, לרעיונות מסוימים של זימל והיא מעידה על כשרונו ונטייתו לעבודת-מחקר רצינית ומעולה. וראש לכל אני מוקיר את מר ד"ר צ. וויסלבסקי מבחינת אישיותו: הוא אדם בעל סגולת-התבוננות מפורשת שצורתו הרוחנית עוצבה מיסודה על-ידי השכלתו היהודית-ההומאניסטית והגיע בזכותה למדרגת שלמות, ועם זה הריהו איש בעל אצילות פנימית ומתנהג בענווה.”

שנים אחדות היה וויסלבסקי תלמידו של פרופ. א. פירקאנדט, שכיבד מאוד את הצעיר העילוי.

באחד הימים, לפני בחינה בא וויסלבסקי אל מורהו זה לבקש לו מועד

*Georg Simmels, *Philosophie des Kapitalistischen Geistes*.

בחגיגה. הסתכל בו המורה שעה קלה ובמקום לקבוע לו יום לבחינה הזמינו לבוא לביתו ביום ראשון לכוס תה. וויסלבסקי בא בשעה היעודה, ופירקאנדט עיכבו לגלגל עמו שיחה ממורשת בנוכחות עוד שני פרופסורים. כשקם וויסלבסקי ללכת, לחץ ידו וזיכרו בהצלחה לעמידתו בבחינה.

פרופ. א. פירקאנדט הציע לוויסלבסקי ב־1933 להישאר כמרצה באוניברסיטת ברלין. וויסלבסקי הרגיש שעליו למחר לעזוב את גרמניה תיכף־ומיד, וב־1934 עלה ארצה.

ישיבתו בברלין היתה תקופת הזוהר של וויסלבסקי. הוא התמסר כל־כולו לכתיבה וליצירה והשתתף בכל כתבי־העת של אותו זמן.

היה סופר רב־אנפין: מסאי, מבקר, חוקר, מתרגם. את גדולי תקופתו ליווה במיטב מסותיו בהבנה עמוקה. השלושה: ח. נ. ביאליק, מ. י. ברדיצ'בסקי, אחד־העם עמדו במרכז הגותו הספרותית. המסות מעידות על היקף עולמו הרחני. יותר מהמישים מסות נשארו נכס באוצר הספרות העברית. היה דל־כוח, אך חזק־רוח והרים ונטל על עצמו משאות ספרותיים כבדים.

וויסלבסקי נתן לספרות את כל עושר נפשו, אבל יותר משנתן יכול היה לתת. הוא דחה תכניותיו לימים טובים יותר, והימים הטובים בוששו לבוא ומעגל־החיים נסתיים לפני שהגשים את תכניותיו. מת לא שבע ימים, אך שבע מאבקים. עם פטירתו הגיעו לקיצן המישים שנות יצירה.

וויסלבסקי היה מהסופרים שאישייתם מעניינת לא פחות מיצירתם. היתה בו מזיגה שלימה של האיש והסופר.

כוחו של וויסלבסקי היה גם בכתב וגם בעל־פה. היה אחד הנואמים המרצים המעולים ונאומיו והרצאותיו היו מלאים וגדושים ענייני ספרות, מדע החברה, פילוסופיה ותולדות התרבות. דבריו חדרו ללבות שומעיו. בהרצאותיו היה מעומק המחשבה ומוזהר הביטוי. הוא ידע את הגוונים הדקים בלשון. בעיקרו היה איש־שיחה נעים, אך אהב גם את הפולמסנות והירסה בוויכוחים על הבעיות שנתעוררו בכל מיני תחומים. ואמנם היה בזכותו ביתנו למרכז רחני. כל יום ראשון היו מתאספים בו סופרי ירושלים. וויסלבסקי היה מקדים את מבקריו בחיוך של חיבה, מעלה נושאים חשובים לשיחה, כשהוא קושר קשר הדוק בינו ובין איש־שיחו. וכשפתח בשיחה היה כמעין המתגבר.

וכן היה גם בעל תחושה ציבורית. בעודו צעיר לימים לקחה את לבו הציונות הרחנית והיה פעיל בתנועה: נואם, מרצה, מסביר ומקרב. הוא שירת את התנועה גם בעטו המבורך ומסר את נפשו ולבו על עניני הציבור.

כתב עליו מר יוסף שפירא על פעולתו בעיר סקבירה בספרו האחרון „מורי ומחנכי“:

„בימים שאני הכרתי את רבי ומורי צבי וויסלבסקי היה פעיל בתנועה הציונית, נואם ומרצה. דמות מחנכת לנוער הציוני בהתלהבותו, מסירותו, פשטותו ונועם הליכותיו. בעל ה„יחידים ברשות הרבים“, היה אז מיוחד ברשות הרבים הציונית הציבורית בעירנו ובסביבתה. כח אינטלקטואלי כביר. הנוער הציוני היה

דבוק בוויסלבסקי והרגיש כי הוא במחיצתו של תלמיד חכם ואיש מוסר ועם זה מורה נאמן. הוא לא עיף מלהעניק לנו מידיעותיו בחוגים וגם ביחידות". צבי וויסלבסקי צמח מתוך יהדות רוסיה, כל מחשבותיו ודאגותיו התרכזו ביהדות זו. מהיום שהקומוניסטים באו לשלטון היה חוזר על המשפט: "אין עתיד ליהדות רוסיה". התנגדותו החריפה לקומוניזם הרוסי ולכל הכרוך בו עמדה בו עד עד יומו האחרון. בכלל היה נעדר מנחה כל ימי חייו על גורל ישראל. הוא הכיר היטב את הבעיות היהודיות בעולם כולו וספג בנפשו הרגישה את כל המתרחש בחיי האומה.

הוא האמין ביהדות שלמה, שהולכת ומתחדשת, כששרשיה בעבר מפריים ומחיים את נצניה בעתיד.

מהיותו בעל זכרון מוסיקאלי מפליא משחר נעוריו, היה אוהב לחזור בנעימות שובת-לב על פרקי חזנות ואופירה. צמאו לנגינה היה גדול והוא שמע שעזרים בתורת המוסיקה הקלאסית מפי פרופ. שור. כוחו בנגינה הגיע עד כדי כך, עד שחברו, פרופ. יחזקאל קויפמן, השתדל להשפיע עליו שייכנס לקונסרט-בטוריום, אך וויסלבסקי לא רצה לעשות את המוסיקה קרדום לחפור בה. ברוך-כשרונות היה, אך על הכל היה בו הכשרון לחיות את חיי עמו ותרבותו.

במחוז הנכר / המשך מעמוד 79

עם ההורים לא היו, ורינה הייתה מסרבת תדיר להזמין יהודים מן הקהילה לביתם. כך נחתם גם מקור זה של קשר, והצטרף לגורמי הבידודות הגוברת של אהוד ורינה.

תופעה אחת הפליאה את אהוד. כסטודנט במיכללה היה מוזמן להבליט את מוצאו הישראלי; לשבח את ישראל ולגונן על עמדותיה. בבית-הספר לא נתקבלה גישה זו בעין טובה. לא, חלילה, שסלדו מישראליות, אלא שמצאו אותה צעקנית מדי. ישראל הייתה נושא לגיטימי בבית הספר, אולם לא נושא יחידי. לאחר סידרה של כשלונות חדל אהוד מלהטיף לעלייה ולעזיבת אמריקה. באיזה שהוא מקום חש, שעשה טעויות גסות בתביעותיו הבוטות ובבטלו את אורח החיים המקומי. פעם שוחח עם המנהל על מצבו הכלכלי הדחוק, ולהפתעתו שמע, כי משכורתו היא מהגבוהות בביה"ס. בנקודה אחת של השיחה אמר המנהל: אתם הישראלים חושבים, שהכול מגיע לכם!... ואהוד נפגע אולם לא הגיב. הוא הרגיש עצמו נטע זר במקום, ישראלי המבקש "יחסנות" לעצמו, מורה שאינו מצליח בעבודתו ושאינו ממלא את הציפיות שתלו בו ושתלה הוא בעצמו. שימונה של רינה ההדירה המגובבת רהיטים מושאלים חיזקו בו הרגשה זו. לולא לימודיו היה חוזר לישראל בלי שהיות לאחר תום השנה הראשונה. האמת, לימודיו עלו יפה ולא גזלו זמן מהוראתו ומעבודתו בביה"ס, אולם משום שלא מצא סיפוק בעבודה, חיפש למצוא סיפוק בלימודים. כשהעיר לו פעם חבר, כי לימודים חשובים לו מעבודתו בביה"ס, לא הגיב במאומה אלא חזר לעשות את חשבון הנפש של שליחותו לארה"ב.

מאל-פתח עד „ספטמבר השחור“

מאת ד"ר דניאל חיים מילר

תכסיסים ודעות — אל-פת"ח (כיבוש) הוא כינוי שראשי תיבותיו בסדר תשר"ק פירושם בערבית „התנועה לשחרור פלשתינה“. הארגון נוסד בסוף שנת 1956 על-ידי פליטים ערבים ברצועת עזה. הארגון ביסס את השקפתו על יסוד תגובתו למדיניותו של נאצר, מושל מצרים. שגילה את דעתו כי לעולם הערבי צפוי „מלחמה ללא-מנע“ עם מדינת ישראל ועל הערבים להתכונן לכך יפה כדי שלא להסתכן ולהיגרר לקרב שלא בעיתו. מדיניות זו קיבלה אישור בוועידת הפיסגה של הערבים ב־65—1964 היתה לקו־מנחה לרוב ממשלות ערב. מנהיג הארגון, יאסר עראפאט, המשתמש בכינוי אבו עאמר, נולד בקאהיר של מצרים והיה פעיל לראשונה בתנועת האחים המוסלמים שנתקלו בהתנגדותו של נאצר. עראפאט קיבל את אימונו במלחמת-„גרילה“ באלג'יריה.

עקרי הרעיון של אל-פת"ח יש למצוא בהלך-המחשבה הכללי של מדינות ערב ביחס למדינת ישראל. טעם חשוב לפחדם של הערבים הוא האפשרות שקיפאן „השאלה הפלשתינאית“ יוליך לבסוף להיעלמותה, כי העולם הכללי ישרים עם מצב של „סטאטוס קוו“ הפליטים הערבים, שיתיאשו מן התקווה לשוב לבתיהם לפנים ישלימו גם הם עם גורלם וישתלבו בחיים של הארצות המארחות אותם. הפומון החוזר הוא לכן, שהבעיה הפלשתינאית תוצאות מרחיקות-לכת לעתידם של הערבים וסכנתה מרובה לשלומם ולבטחונם. סעיף 13 של ברית ארגון השחרור הפלשתינאי (1964) קובע (תרגום רשמי): „גורלה של האומה הערבית ואפילו עצם קיומה קשורים קשר אמיץ בשאלה הפלשתינאית“. שניהם, השלטונות הערבים המחבלים, דורשים בכל תוקף „החזירתה המוחלטת של המולדת שנשמטה מידינו“ (אקדמה של הברית מטעם הארגון השחרור הפלשתינאי). ומטרה זו תושג רק על-ידי חיסולה של ישראל. מכיוון שישראל לא תכנע לגורל זה יש להשיג את המטרה בכח.

מפלת הערבים בשנת 1948 בידי המדינה היהודית, שאך זה בקעה מביצתה ייחסו סופרים ערבים לחולשות וללקויים בחברה הערבית. אלה כוללים פירוד הלבבות, פיגור בהכנות כשר-חשיבה נחשל, העדר גישה מדעית ועוד. חשיבות ראשונה ניתנה לפירוד הלבבות. נאצר הדגיש לא אחת שאחדות הערבים הוא תנאי הכרחי להצלחתם „להבטחת זכויותיהם של הערבים“. ענין האחדות מעסיק את מחותיהם של דברי הערבים ומנהיגיהם במידה כזו עד שיפליגו בדמיונם להאמין ש„שחרור פלשתינה“ יהווה מאורע היסטורי רב-ערך כליכך, שהוא כשלעצמו יביא את אחדות הערבים ולכן יש לתת זכות-קדימה ל„קרב הגורלי“ על פני כל בעיות הערבים הבין-מדינתיות.

לפני מנהיגי ארגוני המחבלים דיילימה כפולה: לחכות עד שהערבים יהיו מוכנים מבחינה צבאית ופסיכולוגית למלחמה — הדיחויים האלה יתמידו את המצב הקיים; מאידך גיסא, כל הכינטסים של מדינות ערב שמטרתן היתה להשיג את האחדות נגמרו בחילוקי-דעות נרחבים יותר. לכן דחו מנהיגי אל-פת"ח את ההנחה שעל הערבים להתאחד קודם כתנאי לפתיחת המלחמה במדינת ישראל, שהרי עצם קיומה הוא סיבת כל בעיותיהם. בקיצור, יש לסלק את הסרטן לפני החזרת הגוף לאיתנו.

התכסיסים שנקטו בהם המחבלים הערבים הם דוגמת הווייטקונג, או האל-ג'יריים, דרך מאבק שאינו דורש הכנות ארוכות ויגעות כמלחמה רגילה. מכיוון שאפשר לנהלה בצבא קטן, קונטרס בשם „כיצד תפרוץ המהפיכה העממית?“ (הופיע באוגוסט, 1967) מתאר תכסיסי המחבלים: מערכה ראשונה: גיוס מתנדבים לאל-פת"ח שמוכנים להקריב את חייהם בשביל המטרה הקדושה. מערכה שנייה: יצירת אירגון מהפכני, כשראש-מחץ המהפכני מעורר את המזונום הפלשתינאים להשתתף בקרב-השחרור הגדול. מערכה שלישית: יצירת מחנה ערבי לחם מסייע,

שיפעיל לחץ גם על הממשלות השכנות והמוני הערבים הלא-פלשתינאים שיתרכזו מסביב לראש בעיות ערב פן ירפו ידיהם, או יסיחו את דעתם מלעזור למהפיכה הפלשתינאית בגלל אינטרסים לוקאליים. כל תשומת-לבו של אל-פת"ח נתונה ל"פלשתינה", כשהוא מצפה שמדינות ערב השכנות יגישו סיוע מוסרי וצבאי למחבלים בפרט ולהמוני העם הפלשתינאי בכלל.

מלחמת ששת הימים — כוחם של ההמונים הערבים כפי שתואר על-ידי אל-פת"ח לא יצא אל הפועל במלחמת ששת הימים, שהיתה בעיקר קרב בין צבאות סדירים. אחרי הכיבוש הישראלי, הגיע אל-פת"ח לידי מסקנה, שמכיוון שאיזורים חדשים עם אוכלוסים ערבים מרובים הם עתה תחת השלטון הישראלי, אפשר כעת להשתמש באמצעים הבדוקים של קרב מהפכני בפנים הארץ. לפי הכרזות האירגון הגיעה עתה השעה הגדולה, אנשים ונשק הועברו אל הגדה המערבית. תאי מחבלים התחילו לפעול, אולם במשך שבועות מספר התמוטט מבנה-הרשת כולו. היוזמה הישראלית היעילה לא נתנה להם שהות להכות שרשים. המדיניות של ממשלת ישראל בשטחים המוחזקים החזיר את החיים לתיקנם בפיקוחה של הנהגה ערבית השקיטה את רוחות האיכלוסיה. מנהיגיה הגיעו, כנראה, לכלל דעה שבעקבות מעשי חבלה יבואו תגרות-פנים והגבלות מצד השלטון, שהיו מפוררות את האוכלוסיה הערבית, ואפשר גם גורמות לבריחתה ולהתרוקנותם של האיזורים מתושביה. אף המדיניות של ישראל להעניש קשה את אלה שמתפתים פעולה עם אל-פת"ח מבלי להטיל עונשין קולקטיביים — שיכנעו את הערבים שאם יפרדו מן המחבלים לא יאונה להם רעה.

בסופו של דבר אי-אפשר לשפוט ערכו של מבצע צבאי אלא לפי המידה שהיא משיגה את יעדה. ארגון אל-פת"ח לא קצר עד עתה כי אם הישגים מעטים — פעולות חבלה בודדות. מחבלים חדלו להיות גורם חשוב ברצועת עזה וקיניהם חוסלו בה. הכשלון הגדול ביותר של המחבלים היה מחדלם להקים בסיסי פעולה בגדה המערבית ולעודד תנועת-מרי עממית שם. וכן גם לא הצליחו לשכנע את מדינות ערב שקיומה של מדינת ישראל הוא מקור כל צרותיהם. האמת היא שהפלשתינאים נשארו מה שהיו כל הימים בעולם הערבי: כלי-משחק בסיכוכי מדינות ערב בינן לבין עצמן. ועוד, איבתם של המחבלים למשטר הירדני, שהם רואים אותו כריאקציונרי, הביאה לקרבות אחים ולגירושם משם בספטמבר, 1970. מקרבות אלה יצאו ניזוקים ונחבלים. טבח מינכן ותגובת ישראל בלבנון וסוריה שללו מן המחבלים בסיסי-פעולה אחרים כנגד מדינת ישראל.

בקורת של אל-פת"ח — ההישגים הזעומים של אל-פת"ח אף לפני מלחמת ששת הימים עוררו בקורת נגדם בקרב העולם הערבי כגון של הפרשן המדיני נאדושי עלוש. בספרו "הדרך לפלשתינה" (ביירות, 1964) לעג לטיעון המחבלים שפלשתינה היא אלג'יריה שניה. הוא מציין שבעוד שאלג'יריה היתה מושבה צרפתית ומיעוט צרפתי בה, בפלשתינה רוב יהודי המארגן יפה, פי שלושה ממספר הערבים. עלוש מעיר, שאלג'יריה לחמה מלחמת עצמאות, המאבק בפלשתינה הוא נסיון לעקור עם-מדינה כולו; ובעוד שברטיניה וארצות-הברית לא היו מוכנות להכיר בעצמאות אלג'יריה, הן אינן מוכנות להכיר בחיסול המדינה הציונית. אף חסנין הייכל, העורך הראשי של "אל אהראם", שרואה את מצרים כאויבתה העקרי של ישראל, אף הוא מטיל ספק בדמיון זה שבין המצב בפלשתינה לבין אלג'יריה ווייטנאם. למשל, הוא מציין שאין בפלשתינה יערות-העוד של וייטנאם ולא שכנותה של מעצמה ידידותית אדירה כסין, וכן גם אין סה המרחבים העצומים, הכשרים לפעולות-חבלה, של אלג'יריה (אל אהראם, 26 ביוני, 1968). **ספטמבר השחור** — השם מסמל את החודש שבו מחץ המלך חוסיין בשנת 1970 את המחבלים בארצו. האירגון הוא לפי דעתם של מקורות ישראליים וערביים שלחמה של אל-פת"ח. הקבוצה עוררה תשומת-לב עוד לפני הרצח במינכן בספטמבר 5, 1972. בנובמבר, 1971, רצחו ארבעה מחבריה את ואספי טל, ראש ממשלת ירדן, שהיה בקאהיר באותו זמן. בין מנהיגיה פליטי פלשתינה ממורמרים כעלי חסן סאלאמה. אביו נהרג בקרב עם חברי "ההגנה" בשנת 1948. לפי האומדנה מאתיים חברים באירגון הזה. חבריה עשו נסיונות לחטוף מטוסי ירדן והכריזו על עצמם אחראים לתקריות קאהיר ומינכן ולכמה מעשי חבלה אחרים. פיצוצים ומשלוח מכתבי-נפץ. על-ידי הקמת קבוצת מחבלים "נבחרת", אל-פת"ח יכול להכחיש שידו

הכנות ראשונות לבחירת נשיא המדינה

מאת יצחק איזנברג

(תל-אביב)

נעשתה עתה בעית בחירת הנשיא לאקטואלית ביותר.

מר שז"ר, שהגו איש-הרוח ואיש-האשכולות, ממלא את תפקיד הנשיא בצורה מכובדת ודעת הבריות נוחה הימנו. אם כי הוא הגו כיום כבר בן 83 הוא מצטיין ברעננות רוחו וגופו ואת זמנו הפנוי מהשתתפות בישיבות וטכסים מקדיש הוא לקריאה ולכתיבה ומשך השנים האחרונות אף פירסם כמה ספרים בחכמת היהדות. כפי שנודע עושה עתה מר שז"ר את כל ההכנות הדרושות לסיום תקופת כהונתו. לאחר שיעזוב את "משכן הנשיא" יש בדעתו לגור בעיר העתיקה בירושלים ולהקדיש את כל זמנו לפעולה עתו-נאית-ספרותית. מחלתה הממושכת של רעייתו, הגברת רחל כצנלסון-שז"ר, השפיעה לרעה על מצב רוחו של נשיאנו. אך הוא משתדל להמשיך בעבודתו כבימים ימימה.

מאחר, ששני הנשיאים בעבר, ד"ר חיים וייצמן ויצחק בן-צבי זכרונם לברכה, והנשיא הנוכחי, מר זלמן שז"ר, יבדל לחיים, הטביעו את חותמם על חיי המדינה וחרף הסמכויות

בחגים הפוליטיים שלנו בירושלים החלו באחרונה מגעים בינמפלגתיים ראשונים בקשר לבחירת נשיא חדש למדינת ישראל בשנת 1974.

כידוע, אין חוקי היסוד של מדינתנו מקנים סמכויות נרחבות ביותר לנשיא. ההיפך מזה הוא הנכון; סמכויות אלו הן מצומצמות למדי והנושא במשרה רמה זו מטפל בהתאם לכך באישור הרמטכ"ל והשגרירים הישראלים וכמו כן בקבלת כתבי-ההאמנה המוגשים לו ע"י נציגים דיפלומטיים זרים. יש לו, לנשיא שלנו, גם הסמכות ליחון אסורים או להפחית את ענשם. לאחר הבחירות לכנסת או בעת משבר ממשלתי מקבל הנשיא את פני ראשי הסיעות הפרל-מנטריות השונות ומטיל על נציג הסיעה הגדולה ביותר להרכיב ממשלה חדשה. את רוב זמנו מקדיש הנשיא, משך כל ימות השנה, לקבלת משלחות מהארץ ומחוצה לה ולהשתתפות באירועים ציבוריים נכבדים. הנשיא נבחר לתקופה של חמש שנים (בשנה אחת יותר מאשר הכנסת) ואין הוא יכול להיבחר יותר מפעמיים. מאחר, שהנשיא הנוכחי, מר זלמן שז"ר, כבר מכהן שני טרמינים

במעשי חבלה שמרגיזים את המתונים (גם בארצות ערב) ולפיס את האלמנטים הקיצוניים, שקוראים לפעולה נמרצת נגד מדינת ישראל, או ירדן.

כאן מקום לשאלה: האם התכסיס האחרון, רצח של יהודים וערבים חפים מפשע באירופה, או באמריקה (ופחות במזרח התיכון, ששם אמצעי-הביטחון הם חמורים ביותר) יסכנו את קיומה של מדינת ישראל, או של ירדן, או אפילו יכשילו מילוי תפקידיהם? השאלה אינה ראויה שתעלה לדיון. הפעולות האחרונות נגד ישראל — כזו של באנגקוק, במרחק מקום מהמדינה — מעידות על הכשלון החרוץ של מאמצי המחבלים על אף הסיוע הכספי הכביר של ארצות ערב. אל-פת"ח הגיע אל מבוי סתום והוא משתמש ב"ספטמבר השחור" כדי לכסות על העובדה הזאת. אף-על-פי-כן אין להסיק מכך שמעשי חבלה לא ימלאו שום תפקיד במאבק בעתיד, כי המשך פעולות-תקיפה, גם כשרושמן מועט ביותר, מרומם רוח הערבים. ונוסף לכך הן מדגימות את העניין הערבי, מלבד הנוק הנגרם ליריביהם.

המחבלים נכשלו בפעולותיהם נגד מדינת ישראל ובנסיונותיהם להשמידה, כשם שנכשלו התקפותיהם של צבאות ערב. אף-על-פי-כן צפוי לישראל מאבק ממושך על פני כמה מישורים. המפתח לשלום טמון ביכולתה להפר את מזימותיהם של הערבים. יתכן שדור חדש של ערבים יגיע לידי הכרה שהשלום הוא פתרון רצוי יותר לסיכסוך שבין ישראל לערב מאשר אתגרי-ימים חסרי-ישע.

לא יעיוז להציע אותו. ישנם כאלה הסבורים שמועמדים רציניים הם השור־פט העליון ד"ר משה מאני (אף הוא איש העדה הספרדית), מבקר המדינה, ד"ר י. א. נבנצאל, שר השיכון, מר זאב שרף או שר החקלאות, מר חיים גבתי (שלפי כל הסימנים לא יצטרפו מפאת גילם, לממשלה הבאה).

מועמד רציני מאד לכהונת נשיא המדינה הוא כיום יושב־ראש מועצת המנהלים של קרן הקיימת לישראל, מר יעקב צור (בעבר טשרנוביץ). מר צור שימש בשעתו בהצלחה כשגריר ישראל בארגנטינה ובצרפת ואף היה חבר הנהלת הסוכנות היהודית ויושב ראש הוועד הפועל הציוני. יש לו, למר צור, תומכים וידידים רבים בציבור ולא רק במפלגת העבודה, שעליה הוא נמנה, אלא גם במפלגות אחרות.

מועמד נוסף הנו גם מר אריה ל. פינקוס יו"ר הנהלת הסוכנות כיום הנתמך כל השנים ע"י ראש הממשלה, הגב' גולדה מאיר. מר פינקוס מעודד לפרוש מראשות הנהלה הציונית ויודעי דבר סבורים, שמחכה לו כהונת נשיא המדינה, או של יושב־ראש מועצת המנהלים של בנק לאומי לישראל. אין זה כלל מן הנמנע, שאחד מבין שני האישים האחרונים יהיה הנשיא הבא של מדינת ישראל, אך הדבר תלוי בהחלטת סיעת "המערך" (כלומר מפלגת העבודה ומפ"ס) ובעמדתה של הגב' גולדה מאיר. אכן יהיה זה גם בגדר של הפתעה, אם ברגע האחרון יופיע לפתע איזה שהוא שם אחר של מועמד לכהונת נשיא המדינה.

בשבועות הקרובים יכנס המו"מ הבינמפלגתי בשאלת בחירת נשיא המדינה לשלב מעשי יותר ובינתים נשמעות בנידון הצעות ודעות שונות. אחת ברור: מדינת ישראל זקוקה לנשיא בעל שיעור־קומה רוחני וציבורי וכוה בודאי ימצא במקום או במאחר.

המגבלות העלו את כבוד הנשיאות בעיני העם על שכבותיו השונות — אין זה מן הדברים הקלים למצוא כיום מועמד מתאים לכהונה זו ורבים הם הניחזשים מי יהיה האיש, שעליו תטיל הכנסת את התפקיד הזה. ברור לכל, שהמועמד לכך יהיה איש "מפלגת העבודה" (שהנה כל השנים המפלגה הגדולה ביותר בארצנו) או באם מפלגה זו לא תמצא מועמד מתאים בשורתיה היא תוצע לכהונת הנשיא אישיות בלתי־מפלגתית המקובלת על הכל. אחת ברור; אדם, שמפלגת העבודה מתנגדת לו ומוצאת בו פסול — אין לו כל סיכויים להיבחר לכהונת הנשיא. כהונה שהנושא בה מסמל את המדינה ואת העם היהודי כולו.

בעיני האדם מישראל חייב הנשיא להיות אדם בעל השכלה רחבה יהודית וכללית, בעל הופעה מרשימה האמרת כבוד ויחד עם זאת אדם עממי המקובל על הכל ויודע לכלכל את מעשיו בתבונה ובשיקול דעת. בקיצור, הוא חייב להיות בכל המובנים "משכמו ומעלה". נודה על האמת, כי מתי־מספר הם כיום בדורנו האנשים, שיש להם כל המעלות הללו, אך מכיוון, שהפסוק אומר: "יפתח בדורו כשמואל בדורו" מקוים תושבי ישראל, שמי שלא יובחר לכהונה זו ידע משך הזמן להתרומם מעל לקטנות־היום ולשאת בתפקיד זה בצורה שתניח את הדעת.

לפני כשנה היו רבים סבורים, שבעלי הסיכויים הטובים ביותר להיבחר לכהונת הנשיא הם חבר הכנסת, מר אליהו ששון, (לשעבר שגרירנו בשווייץ ושר בממשלת ישראל) ושר המשפטים, עוה"ד יעקב שמשון שפירא. כיום נש"תנה המצב בנוגע לשני המועמדים האלה. מר ששון, הנמנה על ראשי העדה הספרדית בישראל, צמוד זה חדשים רבים למיטתו מפאת מחלה קשה ואילו פרשת "נתיבי הנפט" על כל הכרוך בה שמה קץ לסיכויי של מר שפירא לשמש כנשיא, ואנשי "המערך"

מחורש לחורש

גילוי רשת הריגול ולקחיו

שיגרתיות בנוגע למדיניות הממשל כלפי המיעוט הערבי בכללותו וכלפי המיעוט הנוצרי-ערבי בפרט. לא היה זה סוד, שאין הערבים רוצים בשלטון ישראל. אבל מכאן ועד פעולות חתימה, ריגול וחבלה — רחוקה הדרך. ההנחה, שערביי ישראל הם יותר נאמנים למדינה מהערבים שמעבר לקו הירוק נתבדתה לחלוטין, ומכאן כמה מסקנות נוגות בנוגע לאפשרות של „פדרציה יהודית-ערבית“, שתכלול את ישראל ואת רוב ערביי השטחים. אין ספק, שהללו מעדיפים שלטון של חוסיין על שלטון ישראלי, והיו הסיבות לכך רציונליות או רגשיות.

בניגוד לשמועות הראשונות לא ביקר רו היהודים הנאשמים בריגול בקהיר. פעולת רשת הריגול כולה התנהלו מדימשק בלבד, וארבעה או שנים מהם הגיעו דרך אתונה לדמשק וגם התאמנו במחנה מחבלים. הסורים ידועים כי שונאי ישראל ארסיים ביותר, ועובדה זו רק מכבידה את האשמה של הששה, אם ימצאו אשמים. עוד שני יהודים ישראלים ידעו על פעולות הרשת ונמנעו מלהודיע על כך לשירות הבטחון. אמנם, אין גבול לבגידה ומי שמסוגל לקבל כפעולה „מועילה“ את הטבח שערכו המאואיסטים היאפאנים בלוד, בניצוח „ספטמבר השחור“ ואת טבח האולימפיאדה במינכן — לא יירד תע גם מביצוע חבלות ומעשי רצח בפקודת ראשי הביון הסורי, כי שנאת ציון ו„האידיאולוגיה“ המאואיסטית מכפרות, כנראה, על הכל.

מכיוון שדבר קיומה של רשת הריגול המסועפת היה ידוע לשירות הבטחון הישראלי מראשית ימיה, יש להניח, כי שירות הבטחון לא שם ידו על המרגלים והחבלנים מיד משום שהיה עליו לצבור הוכחות לאשמת הנעצרים. היסודיות שבה פעל ההורכים שבהן הלך מראשית החקירה ועד

גילוי רשת הריגול בישראל של ארבעים איש לפחות הטיל סערה בציבוריות הישראלית. הרושם המזעזע של העובדה, כי בין העצורים היו ששה יהודים ילידי הארץ, ואחד מהם חניך קיבוץ גן שמואל, עלול היה להאפיל על עובדה לא פחות חשובה, היא, שרוב חברי הרשת היו ערבים ישראלים, ומתוכם ערבים נוצרים רבים. אין ספק, כי ממשלת ישראל צריכה לחפש דרכים למניעת נזק מצד קנאים יהודים קיצוניים. אך לא פחות מזה היא חייבת לבדוק את דרכי המדיניות לגבי הערבים בכלל והערבים הנוצרים בפרט, לאור מה שנתגלה עם לכידת ארבעים חברי הרשת. יצויין כאן כי בין הנאשמים ישנם לא רק ששה יהודים אלא גם שני דרוזים, בני השבט הנאמן ביותר למדינת ישראל בין כל המיעוטים. מכאן שאין להפריז בחשיבות של תופעת „יוצאי דופן“ באיזו קבוצה שהיא של האוכלוסייה. בו בומן יש לחקור כהלכה את סיבות התופעות השוליות האלה, שנוקן עלול להיות מרובה לבטחון המדינה. על צד האמת, משלוח מעטפות נפץ להרב גורן מצד קנאידת הוא לא פחות מזעזע כמעשה הרס בפנים המחנה היהודי, ממסירת סודות צבאיים על ידי מרגל יהודי, בין שמרגל זה עשה את מעשהו המביש בעד בצע-כסף ובין שעשה זאת מתוך תיסכול אידיאולוגי, ש'הוליכו עד „החזית האדומה“ המאואיסטית, שנולדה לאחר פילוג ב„מצפן“.

העובדה שערבים כה רבים מנתני ישראל ומבני הדת הנוצרית היו מוכנים לרגל ולחבל במדינה היהודית, למרות מצבה של העדה הנוצרית בארץ, שהוא מצב של פריחה כלכלית, ולמרות חופש הביטוי שניתן למיעוט הערבי בתנאי הדימוקרטיה הישראלית, מחייבת גישה חדשה ומסקנות בלתי

הדגישה, שלא אמרה מעולם, שרוב התושבים בישראל מוכנים להחזיר את רוב השטחים. אבל, לדעתה, רוב העם יהיה מוכן להחזיר שטחים למען שלום אמתי. למען שלום כזה אפשר להחזיר שטחים. דבריה אלה של ראש הממשלה מתפרשים כאילו המו"מ עם מדינות ערב קרוב ביותר, ולא היא. אמנם, בואשינגטון סבורים, כי זהו הזמן הנוח למו"מ קירבה, אבל למעשה אין התנאים כשרים לכך: סאדאת מסרב להי"ענות ליוזמה האמריקנית על הסדר חלקי וחסיקי מוכן למו"מ, אך אינו רוצה ואינו יכול לוותר על ירושלים המזרחית ועל שטחים מהגדה. הוא מוכן למו"מ אבל אינו מוכן לויתורים. הוא רוצה בשלום, אבל הוא רוצה גם כן בהחזרת השטחים שעברו לידי מדינת ישראל במלחמת ששת הימים, כאילו לא היתה המלחמה מעולם.

מתי תבוא היוזמה האמריקנית

אם לפני הבחירות הכלליות בארה"ב סברו במצרים, כי אמריקה תזדרז להתפייס עם הערבים עוד לפני ביקורו של ברז'נייב בואשינגטון, כדי לפרוע לסאדאת את השטר של גירוש הרוריים סים ממצרים הרי כיום אין לקאהיר תקווה כזאת. סאדאת יודע כעת, שאין בדעת אמריקה לחלק לו פרסים על מעשהו הבהול ואין בדעת הנשיא ניכסון לשנות את קורהמדיניות שלו במזרח התיכון. אמנם סאדאת משתדל לשמור על יחסים "הוגנים" עם הרוריים סים גם להבא אבל מבעד ל"הגינות" הפורמאלית הזאת מסתתר יחס של אי-אמון גמור משני הצדדים. מהצד הרוסי ומהצד המצרי כאחד.

גדולה מזו, באירופה נפוצו שמועות, כי ברז'נייב חלה במחלה לא-קלה, שבעטייה הוא עומד לדחות את מועד ביקורו בואשינגטון עד לסתיו הבא. אם שמועה זו תתאמת וברז'נייב לא יבוא לשיחות פיסגה באפרייל, או במאי, כי אם בספטמבר, הרי הדבר יפעל לרעת סאדאת, החושש פן יפול כסא שלטונו בינתיים.

זאת ועוד אחרת: ההסתבכות הקשה האחרונה בויטנאם והפצצת צפון ויטנאם ע"י חיל האוויר האמריקאי, על כל הכרוך בה, כבר עוררה תגובת מחאה מצד מוסקבה, וברז'נייב אף הכריז, כי תוצאות סכסוך וייטנאם עליו לות לסכן את שיפור היחסים עם

חיסולה של הרשת, ראויים לשבחים מצד המדינה והעם כאחד. שוב ניתן אישור לכלל גדול, שאין לזלזל באויב, ואין לחדול מעירנות מתמדת ומשמירה על בטחון המדינה, ותבוא הסכנה מ"איוה צד שתבוא. הנסיון המר לימד אתנו, שאף בין אחינו היהודים עלולים להימצא בוגדים, בין שהם עו"שים זאת מתוך "אידיאלוגיה" מוטעית ובין שהם עושים זאת למען בצע"כסף, ברור, כי הבוגד מטעמי אידי"אולוגיה הוא יותר מסוכן, מכיוון שהוא מוכן להסתכן יותר, אין הוא נרתע מלרגל לטובת רוסיה (כפי שעשו ד"ר ישראל בר ופרופ. זיטה) ועכשיו ראינו שאין הוא נרתע מלשתף עצמו במעשי ריגול וחבלה בשיתוף עם המחבלים הערבים של עראפאט. ראש ממשלת ישראל מרת גולדה מאיר אמרה בנידון זה: "אילו שאלו אותי לפני שנודע הדבר, אם מעשה כזה יכול לקרות, הייתי נשבעת בכל היקר לי, אצלנו-לא, אך זה קרה". ואם זה קרה, עם כל הבושה והכאב שקשה לתארם, צריכים אנו להיזהר מהכללה. אני מאמינה שזה מקרה יוצא דופן". עכ"ל. בכל הפרשה המדהימה הזאת יש צד חיובי אחד: שירותי הבטחון מזהירים ועומדים לפקוח עין גם על יהודים יוצאי-דופן, חסרי יציבות נפשית או נגועים במחלה של שנאה עצמית. על כל פנים, בוגד הוא בוגד, ויש להענישו בכל חומר הדין, ומעשה בגידתו חמור פי כמה ממעשה הריגול והחבלה של "חברו" הערבי. ראש-הממשלה קבעה: "אין ספק שזהו אסון. עלינו לשאת בכאב ובבושה הזאת ולא ליפול לתוך מלכודת ולומר שכזה הוא הנוער שלנו. ודאי צר לי לשמוע שיש יהודים שהאידיאל שלהם הוא שתהיה פה מדינה של יא"סיר עראפאט. אבל אלה בודדים".

מיעוט ערבי גדול מדי — אינו רצוי

באותה הזדמנות אמרה ראש הממשלה: "אני מתנגדת בתוקף להגדלת האוכלוסייה שלנו ב-900,000 תושבי הגדה. אינני רוצה שנגיע למצב שנצטרך לבדוק בכל פעם מחדש אם הרוב המכריע בישראל הוא יהודי. לדעתי, צריך להיות הסדר כזה, שמהגדה יישאר בידינו שטח הכרחי לבטחוננו. חובה עלינו לדאוג לשינויים ממשים בגבולות, כדי להבטיח שלא תפרוץ שוב מלחמה במהרה". ראש הממשלה

כדי להתקדם במידת-מה במסגרת ההחלטה של מועצת הבטחון מס' 242. אמריקה לא תהיה הפותחת במו"מ זה, כי אם תשתדל לעורר עניין במו"מ זה ודיונים.

כעבור 4 ימים להודעה זו של רוג'רס, נפגש עמו בואשינגטון סגן ראש המשלה הישראלי יגאל אלון ואחרי שיחה עמו אמר אלון, כי קרוב להדאי שלא תהיה יחמה אמריקנית במזרח התיכון בעתיד הקרוב, משום שמוכיר המדינה מסכים להשקפה, כי המצב במזרח התיכון הוא כל כך עדין, שאין לנקוט צעדים כלשהם לפני זמנם.

הסיכויים של הסדר חלקי

הכל מודים שאין כרגע סיכוי כלשהו להצלחת מו"מ על הסדר כולל, אבל יש סיכוי למו"מ על הסדר חלקי, אם סאדאת לא יתפתה בינתיים לפתוח באש, או שיאולץ על ידי קציניו לעשות כן. שר החוץ המצרי אל-זאיאט הכריז באו"ם: "אנחנו מסכימים להסדר חלקי, אם הוא רק שלב להסדר הסופי, כלומר: לקראת פינוי גמור של צבא ישראל. אנחנו מתנגדים להסדר חלקי אם נצטרך להשלים עם אובדן מחצית השטחים של חצי עיני סיני". נמצא, שכרגע המכשול העיקרי לפתיחת מו"מ להסדר חלקי היא — מצד מצרים — הדרישה המצרית שהסדר החלקי יוכר כשלב לקראת הסדר סופי וכולל (פינוי גמור). ברור שאין מדינת ישראל יכולה לקבל תנאי זה מראש, ומכאן הקפאון שנוצר. סגן ראש ממשלת ישראל הציע לרוג'רס שיוחל במו"מ על הסדר כולל בד בבד עם המו"מ על הסדר חלקי (פתיחת תעלת סואץ והפרדה בין הצבאות משני הצדדים).

מר אלון העלה גם כן את האפשרות, שהמו"מ עם חוסיין יתנהל בעת ובעונה אחת עם המו"מ הישראלי-מצרי (שיחות קירבה) על ההסדר החלקי. מר אלון העלה את שתי האפשרויות האלה מתוך רצון "להזיז את העגלה" של המו"מ הדיפלומטי, אבל ספק גדול הוא אם שתי ההצעות הן בנות מימוש מבחינה מעשית.

אשר לחוסיין — כבר הדגשנו לעיל שאין הוא מוכן לויתורים ממשיים, גם אם הוא מוכן למו"מ ואינו רוצה כעת במלחמה עם ישראל, ואשר לקאהיר,

ארה"ב, מכאן שכשלוש המו"מ של קיסינג'ר עם לה זקרתו בפאריס עלו לות לדחוק לקרן-זוית את בעיית הסכסוך המזרח-תיכוני, וכל עוד לא יהול שיפור ובנידון זה אין לדבר בכלל על יוזמה אמריקנית במזרח התיכון.

מלבד זאת, אין זה סוד, שמבחינת סדר-העדיפויות של ואשינגטון עומד המזרח התיכון במקום השלישי, וקודם מות לו שאלת מלחמת וייטנאם ושאלת בטחון אירופה. כמעט אין ספק, שאם לא יושג שלום בוייטנאם בהקדם, ואם לא יושג פתרון לבעיית היחסים וההגנה של מזרח-ומערב-אירופה בוועידת מזרח ומערב — לא יהיה סיכוי למו"מ מוצלח על שלום עם הערבים. לא קשה לשער, שהנשיא ניכסון לא החליט על נקלה להשתמש באמצעי של הפצצות הכבדות כדי לשכנע את הצפון-וייטנאמיים לחדול מעיקשותם. אם הוא עשה זאת מיד אחרי בחירתו לנשיא ועוד לפני הכרתו לנשיא, משמע כי לא ראה דרך אחרת לעצמו, אף כי הוא יודע יפה, שנקעה נפש האומה האמריקנית מהמלחמה הזאת, שעלתה לארה"ב בעשרות אלפי קרבנות מצבאה, ובשלוש שנים ביליון דולר, מלבד הנזק הכרוך בה לאחדות האומה. שהרי אין בנידון מלחמת וייטנאם הברדל כלשהו בין "ניצצים" ל"יונים" באמריקה: הכל דר צים שארה"ב תצא מויטנאם ובהקדם! אם בכל זאת החליט ניכסון מה שהחליט — ודאי לא היתה לו ברירה אחרת אלא כניעה לתנאי הצפון-וייטנאמיים, ששינו טעמים סמוך לסופו של המו"מ עם קיסינג'ר, אומרים, כי ב-3 או ב-4 בדצמבר החליט ה"פוליטבירור" שלהם בהאנוי, כי אין לחתום על הסכם עם ארה"ב, וכי יש להרוויח זמן כדי לפתוח באכיב הבא באופנסיבה חדשה, מכאן גם המיפנה לרעה במו"מ ומה שאירע לאחר מכן.

בין כך ובין כך אין המזרח התיכון עומד בראש דאגותיה של ואשינגטון כיום. אף על פי כן היתה רוצה שהמו"מ יתחיל ויפנה שעה אחת קודם, כדי שסאדאת לא יגיע לכלל נסיון לבטל את הפסקת האש. מזכיר-המדינה רוג'רס נתן ביטוי להלך רוח זה באמרו, ובבריסל, ב-8 בדצמבר, כי "ארה"ב תפעל באורח דיפלומטי ותחפש דרכים לפתיחת מו"מ בין הצדדים במזרח התיכון, תחילה — מו"מ לא ישיר,

ישראלית אחת התובעת מישראל לפנות את השטחים, וקוראת לחברי האו"ם שלא לעזור לישראל, תוך איום מצדו בעונשין לעתיד. כן העבירו בוועדה המשפטית ואח"כ גם במליאת העצרת החלטה הדוחה לזמן בלתי מוגבל נקיטת פעולה נגד הטירור הבינלאומי.

כידוע הגיש מזכיר-אר"ם מר קורט ואלדהיים, בקשה לעצרת הכללית, לדון בשאלת הטירור הבינלאומי מיד לאחר טבח הספורטאים הישראלים ב"מינכן, אך הרוב של מדינות ערב ואפריקה בצירוף הגוש הקומוניסטי העבירו החלטה למסור את כל השאלה לדיונה של ועדת-סקר, המורכבת מנציגי ארבעים מדינות, שתאסוף מידע בנושא זה ותדווח לעצרת הבאה של או"ם על תוצאות הסקר. משלחת ישראל באו"ם קבעה בצדק, כי החלטה זו "שמה ללעג ולקלס את בקשתו של מזכיר-האו"ם" והיא מוכיחה, כי "ארגון האו"ם גילה חוסר יכולת לטפל בבעיית תיו המרכזיות של העולם".

ראש ממשלת ישראל הגיבה מצידה על החלטת האו"ם האחרונה במלים אלה: "אם היה צורך בהוכחה לאיזה דרגה של שפל יכול או"ם לרדת, צריך רק להתבונן בחוסר אפשרותו להעביר החלטה נגד הטירור. המסקנה היחידה היא, שלא נעשה דברים להכעיס, אך אין לנו ברירה אלא לעשות את הדברים הנחוצים לקיומה של מדינת ישראל".

ראש-ממשלת מצרים אמר בימים אלה, כי החלטת העצרת האנטי-ישראליה, "יצרה אווירה נוחה בזירה הבינלאומית למלחמה נגד ישראל", והוא הביע את אכזבתו כי חוסר האחידות בין ממשלות ערב ימנע את ניצולה של החלטה זו למלחמה נגד ישראל. מכאן יש ללמוד, כי אכן שירת האו"ם את הערבים על ידי עידוד שואפי הקרבות שביניהם ועל ידי עידוד הטירור הערבי, אבל עובדה זו רק תקפח דמותו של ארגון או"ם ורק תזיק לשמו כמכשיר לשמירת השלום.

י. מישאל

קרוב לודאי שתגדיר את ההצעה על מו"מ מקביל כנסיון מצד ישראל להיפטר מכל התחייבות מראש על פיננסי כולל. בין כך ובין כך אין להניח, ששיחות הקירבה על הסדר חלקי יתחילו לפני פברואר, ויש אומרים: הן שינגטון, ביקור שמועצו הסופי עדיין לא נקבע.

היוצא לנו מכל האמור הוא כי בין שהמו"מ ייפתח בראשית האביב, ובין שיפתח בסוף הקיץ של שנת 1973 — הוא לא יהיה קצר, קל וחלק, ובניתיים עשוי כסאו של סאדאת להתמוטט ובמקומו עלול לבא עושה דברו של קאדאפי, שיכריז על מלחמת חרמה נגד ישראל בסיסמה הישנה-נושנה "דין מוחמד בסיף". כן אין להתעלם מן האפשרות, שסאדאת לא יוותר על השלטון ויהיה מוכן לצאת למלחמה, הגם שהוא יודע, כי נכונה לו מפלה צבאית. בנידון אפשרות זו אמר זה לא כבר שרהבסתון משה דיין: "עלינו להיות רגישים לריח אבק השריפה המגיע אלינו מארצות ערב. ישנם סימנים, כי הערבים רוצים לחדש את האש. עלינו לדעת כי, אין המדובר בויקוקין די-נור אלא בסכנה של התחדשות האש, שתמוטט את הסיכוי להגיע להסדר כלשהו". שרהבסתון הוסיף, שרצון ההידברות בין שתי מעצמות העל ורצון ציוני להימנע מעימות, וכן חוסר הסיכויים של הערבים להשיג את מטרתם תיהם בדרך מלחמתית צריכים היו לשכך את רוחה-מלחמה בקרב מנהיגי הערבים. אך נראה שהתיסכול מהמצב הפנימי, ביחוד במצרים, מערער את שיווי משקלם של מנהיגים אלה ועלול לדחוף אותם לחימום תזירה, במישור הצבאי וגם במישור המדיני, כדי להשיג פתרון כפוי" (מצד מעצמות-העל לרעת ישראל).

ארגון האו"ם בשפל המדרגה

העצרת ה-27 של ארגון האו"ם גילתה זה שוב פעם, כי הערבים יכולים להעביר בה החלטות אנטי ישראליות כאוות נפשם. הם העבירו החלטה אנטי-

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

העתונות היהודית הרוסית במאה התשע-עשרה

דוקטיביזציה, ובמיוחד, מעבר היהודים לעבודת-אדמה. בכירון ובהבהרתן של השאלות האלו עסקו „ראוביטט” וכן „הוס” חוד, תוך הישענות על חומר אינפורמאטיבי, שהגיע אליהם מכתביהם מכל פינות תחום-המושב.

העתונות מחשיבה השיבות-יתר את החירון החקלאי ברחוב היהודי ומקדמת בלבביות את הקמתה של חוזה חקלאית לימודית ואת סידורן של גינות-לימוד חקלאיות. „הסחוד” רואה בצעדים אלה הכשרת הנערים ליום, בו „יוטל על יהודי רוסיה לפנות בהמוניהם לעבודת-אדמה”.

עם זאת העתונות היהודית-רוסית נתונה, בעיקר, למאבקה של האינטליגנציה היהודית עם השלטונות ועם החברה הרוסית. ניתן בה ביטוי לפולמוסה החריף של האינטליגנציה עם השלטונות לגבי הלחץ האדמיניסטרטיבי ועל הפוגרומים ועל זכר-יותיה של האינטליגנציה היהודית-רוסית, כגון הגבלות הכניסה למוסדות ההשכלה הרוסיים, תוך הוכחת התועלת שהיהודים מביאים לרוסיה. ביטוי-יתר ניתן כאן לפולמוסה של העתונות הזו עם העתונות הצרפתית, תוך הטלת אחריות לפרעות על העתונות האנטישמית; להקצת גילויים אנטישמיים בחברה הרוסית, תוך הבלטת גילויי אהדה ליהודים בחברה הרוסית.

האפשרות, שניתנה לעתונות להשמיע את השקפותיה ביד רמה, היתה תלויה הרבה בהליכותיה עם הצנזורה. על העורך הוטלה אחריות מרובה לכל הכתוב בעתון. מצוין כאן ש. לנדאו, עורך „הסחוד”, שגילה אמצעות פוליטית, אם כי קיבל פעם בפעם גיפות ואזהרות.

ודאי שיש לציין את התפקיד ההיסטורי שמילאה העתונות היהודית-רוסית בראשית התגבשותה של תנועת „חיבת-ציון” והתעוררות הלאומית בקרב הנוער היהודי המשכיל. בנידון זה יש לציין את „הראו”

הספר שלפנינו דן בעתונות היהודית רוסית שבמאה התשע-עשרה; ד”ר י. סלוצקי בדק בנאמנות רבה ובשקידה מפליאה את כל העיתונות היהודית-רוסית. הוא חרש את השדה הנטוש הזה חרישה עקשנית ובלתי-מתרופפת. כתיבתו זו חתומה בחותם של תלמיד-הכם יהודי אמיתי, ומת-ייחוד בפשטות, בצניעות, בשקט, בהבנה, בדיוקנות ובמיצוי הפרטים, ועל כולם — באור השופע מתוך הדברים ומסביב לדברים.

עיקר עניינו של הספר — הופעתה של האינטליגנציה היהודית על במת היהדות הרוסית הגדולה ומאבקה של שכבת המשכילים היהודים על זכויותיהם האזרחיות של כל יהודי רוסיה; האינטליגנציה היהודית היתה שכבה צעירה-לימים ומצומצמת ביחסי הקפה ובמניינה ביחס ליהדות רוסיה הגדולה, ועם זאת מילאה שכבה זו תפקיד רב-משקל בתולדות יהודי רוסיה במאה ה-19, ושמשה גורם רב-ערך למניעת התבוללותם של יהודי רוסיה.

העתונות היהודית-רוסית, שהפתיעה בהתפתחותה המהירה, היתה אחד המעוררים הפנימיים העיקריים בחיי האומה בימים ההם. בעצם הופעתה היה משום מעש של הכרה לאומית, והיא שימשה בעצם היותה מעין סוללת-מגן לרוח היהדות בחוגי הנוער היהודי, שהתחנך באווירת ההתבוללות הרוסית. יתר-על-כן, עתונות זו טיפלה בשאלה היהודית לא רק כשאלה פוליטית-סוציאלית, אלא גם כבעיה תרבותית-היסטורית. ומכאן הירון הנוקב בה בארבע בעיות מרכזיות בחיי היהודים ברוסיה: אירגון חיי-הם הרוחניים-דתיים של היהודים, חינוך הנוער הצעיר, שאלת ההגירה, בעיית הפרו-

(*) „העתונות היהודית-רוסית במאה התשע-עשרה”, מאת ד”ר י. סלוצקי — „מוסד ביאליק”, תשל”א.

מרדכי בן-הלל הכהן ועוד. תסומנה כאן ההערכות הממצות ליצירותיהם הספרותיות של הסופרים היהודים-רוסים, כגון ש. פרוג, ל. ליבאנדה, ג. באגרוב.

קצר המצע מלהשתרע, לכן יצויין בקצרה עוד גושא רבי'ענין, שבא לידי הבעה בספר, והוא — השפעתה של „חכמת ישראל“ במערב על האינטליגנציה היהודית ברוסיה וצינורותיה ודרכיה של ההשפעה הזו. ב־ „ווסחוד“ תפסו מקום נכבד התרגומים מספרות „חכמת ישראל“ במערב, והופיעו בו גם מחקרים רבים מקוריים ויסודיים. ה־ חוברות האלה שימשו מזון רוחני יהודי יחיד לשיכבה מסוימת ביהדות רוסיה, או נקראו בעיון עִי רבים מהמשכילים ה־ יהודים. יצויינו כאן עבודתו ההיסטורית — מחקר תולדות יהודי רוסיה, פולין וליטא — של הפרופ' ברשאבסקי, ראשית מחקריו ההיסטוריים של ש. דובנות, מחקריו ב־ תולדות יהודי רוסיה של א.א. הרכבי, ומאמרי הבקורת הספרותית של י.ל. גורדון. אכן הספר מגולל לעיני הקורא בחיוניות ובאמיתות פרקים מחיי היהדות הרוסית ב־ תקופה רבת־משקל — בתקופת המאה היִיט.

יוסף שה-לבן

ביסט“ השני, ששימש שופרה של התנועה הלאומית¹ ואת ה„ווסחוד“, שהתנגד ל„חיבת ציון“ בראשיתה, וברבות הימים שינה את יחסו לישוב א״י, ורק התנגד במידת־מה לצינונת המדינית, עד שחדרו הצינונים אליו — לעיתון הזה — בסוף שנת התשעים.

מקום רב הוקצה בספר לחשיפת הקש־רים שבין הספרות היהודית ברוסיה לשלוש לשונותיהן, עברית, אידיש ורוסית, והשפע־תן ההודית. העתונות היהודית־רוסית הק־דימה בהתפתחותה הספרותית והלשונית את העתונות העברית והיהודית.

בזמן שסופריהם של „המליץ“ ו„המגיד“, ואפילו פובליציסט מחונן כפ. סמולנסקין בעל „השחר“, נאבקו באזיקי המליצה העב־רית, היו מזומנים לסופרים היהודים כותב־רוסית כליה של הלשון הרוסית המפותחת, אולם מבחינת תולדות הספרות של עמנו בכללה יש לראות בעתונות היהודית־רוסית ובספרות היהודית־רוסית, שבאה בעקבותיה, חלק אורגאני מיצירתם הלאומית של יהודי רוסיה.

יצויין, כי גם סופרים עברים רבים נטלו חלק בעתונות הזו, מהם — י.ל. גורדון, א.א. קובנר, א.י. פאפירנה, מ.ל. לילנבלום,

ידיעות

שיחת־ראיו עם המשורר גבריאל פרייל

לרגל הופעת ספרהשירים החדש של גבריאל פרייל, „מתוך זמן יגוף“, בהוצאת „מוסד ביאליק“, תיערך שיחה עמו בראיו WEVD מטעם מועצת הספר היהודי ב־31 ביאנואר, ש. ז. בתשע בערב. המשורר ירואיין על־ידי ד״ר יעקב קבקוב, ראש המחלקה העברית במכללת ליהמאן בברונקס.

פרס ביאליק לאברהם רגלסון

פרס ביאליק הוענק השנה למשורר הידוע, אברהם רגלסון על כלל יצירתו. א. רגלסון

מטובי המשוררים העברים באמריקה, ש־התיישב בארץ, עשה לו שם בספרותנו בשירתו הציורית־ההגותית המעמיקה חקור בגורל אדם ועולם. — בין ספריו בשירה ובפרוזה: „אל האין ונבקע“, „חקוקות אותיותיך“, „מלוא הטלית עליס“, „עין הסוס“ (אגדות) ועוד.

הרצאתה של מרים שנייד

באוניברסיטה של טורונטו, נערכה מטעם המחלקה ללימודים יהודיים, בשיתוף עם מחלקת החינוך היהודית ב־17 יאנואר הרצאה של המשוררת שבה פירשה דרך יצירתה

הספרים החשובים והשלימים ביותר מסוג זה. הספר תורגם לאנגלית, ועתה נעשו תרגומים ממנו בהולאנדית, ספרדית, גרמנית וצרפתית. ד"ר וילנאי מכין לדפוס גם הוצאה חדשה של ספרו „אגדות ארץ-ישראל“, שהופיע בתרגום אנגלי בשנת 1932, ועתה הוא מכין „אגדות יהודה“ ו„אגדות עבר הירדן וסיני“. ד"ר וילנאי עומד גם להוציא מהדורות מתוקנות מספריו „ירושלים“ ו„אנציקלופדיה לידעת הארץ“.

בתיאטרון

„יושה עגל“ — ההצגה החדשה של „ירשה עגל“ („יאשע קאלב“) מצטיינת בביצועה האמנותי ובמשחקת המעולה. ב"תפקידים הראשיים מופיעים דוד אפאטרושו ויעקב בן-עמי.

„הרבנית מישראל“ — המחזמר הזה עשוי במיטב המסורת של הצגות מסוג זה. סממנים ותבלינים ידועים מאז ומקדם, אך המשחק חי, מהנה ומשעשע.

„שונאים“ — מחזה מאת מאקסיס גורקי (בתיאטרון „ביאמונט“, ב„לינקולן סנטר“). המחזה, שלא הוצג זה מומן, מגלה בצורה ריאליסטית ורבת-ענין פינות חיים ברוסיה שמלפני המהפכה.

באופירה „מטרופוליטן“ — אחת ההצגות המפוארות במנה הזאת היא של „לה סונאמ-בולה“. ניקולאי גידה Gedda ראוי לשבח, שבהשתתפותו עשה את ההצגה „לאמורע אמנותי“.

„אותלו“ — הצגה חדשה של יצירתו המוסיקלית של ורדי ואחת המוצלחות והמעודנות ביותר.

והקראה משיריה. — ספר שיריה השלישי (הרביעי בכלל ספריה, הראשון היה ספר כפרוזה „רומן במכתבים“), עומד להופיע בקרוב בהוצאת ראובן מס, ירושלים.

הרצאת המשורר ט. כרמי בגרץ קולג', פילדלפיה

ביום א' העשרים וששה בנובמבר התקיימה בגרץ קולג' הרצאתו של המשורר ט. כרמי על השירה העברית המודרנית במדינת ישראל. הציג את האורח נשיא המוסד ד"ר אלעזר גואלמן שעמד על רקעו וחינוכו העברי של המשורר, יליד ניו-יורק וחניך ישיבה-אוניברסיטה, הנמצא בישראל מימי מלחמת השחרור ומאז הוא תופס מקום מרכזי בשירה הצעירה. המשורר זכה לפרסים שונים, בינם פרס שלונסקי ולי-אחרונה פרס ברנר בעד ספרו „דבר אחר“. בדבריו תיאר המשורר את דרכה של השירה החדשה, מאבקה לביטוי אותנטי וחירות להגדרה עצמית. ההרצאה העניינית והמאלפת השאירה רושם חזק על הנאספים. ההרצאה של ט. כרמי התקיימה במסגרת ההרצאות השנתיות בזמנתו של מר סול פיינסטון מניו-ג'רסי, שיסד לשם כך קרן מיוחדת. מסרת ההרצאות לדון באספקטים של חירות האדם.

ד"ר זאב וילנאי בדורפסי

ד"ר זאב וילנאי, מחוקרי הארץ הידועים, עושה השנה באוניברסיטה של דורפסי כי פרופיסור אורח בגיאוגרפיה תנכית ב"קתדרה על שם הנדלמן. ה"מדריך לישראל“, שהופיע לראשונה בשנת 1955, הוא מן

אחולים לבכיים
למחנך ולסופר הדגול
ב. אייזיקס

בהגיעו לשנת התשעים לחייו.
מי יתן ויזכה לעוד שנים רבות של
יצירה ונחת-רוח בפרט ובכלל.

מערכת „בצרון“

ברכותינו הלבביות לחברנו
המספר המחונן
יעקב הרמגל
ולרעייתו נורית
בהולד להם בנפסבכורם
עזר

ירו ממנו נחת ויגלוהו לשם ולתפארת.
מערכת „בצרון“

נפטרים

השתלם באמנות ב"הרצליה" ולאחר מכן בבתי-ספר לאמנות בפריז ובניו-יורק. ליף התמחה באמנות בתריכנסת והאזנת העברית. בשנת 1950 הוציא את הספר "אוצר אלף" בימים מימי קדם עד זמננו". כמו-כן פירסם מאמרים על אמנים ואמנות.

ד"ר יעקב רובין

בגיל ס"ב נפטר בניו-יורק העתונאי וה" סופר ד"ר יעקב רובין. יליד גליציה, הגיע לארץ לפני מלחמת העולם השנייה. הוא ערך את "המשקיף" והשתתף בכריגדה היהודית. לאחר המלחמה בא לאמריקה ככתב "הבקר". את רשמיו מאמריקה פירסם בספר "ארץ ללא מסך". כמו כן הוציא באנגלית ספרים על ארץ-ישראל. ספרו האחרון היה "האמת והשקר בנוגע לישראל".

בן-ציון מלכיאל פקר

מן העברים והציונים הוותיקים בניו-יורק. תלמיד ישיבת לידה וישיבת אוריסה בהנהלת רב צעיר ז"ל, הגיע לאמריקה לפני קרוב כששים שנה. זמן מה עבד כשבועון "ה" עברי" ולאחר מכן עשה ב"קרן היסודי", ב"קרן הקיימת לישראל" וב"מגבית היהודית המאוחדת".

בן ציון גולדברג

הסופר והעתונאי היהודי, בן-ציון גולדברג, שעבד למעלה מ-55 שנה במערכת העיתון "הדער טאג", נפטר לאחר שהגיע לביקור במדינת ישראל, בגיל עת.

גולדברג, שהיה חתנו של שלום עליכם, נתפרסם כאחד מטובי העתונאים באידיש והתאר היוםמי שלו ב"טאג" נתחבב ביותר על קוראיו. לא היתה בעיה כללית ויהודית שלא כתב עליה. בתוך מסגרת הענינים הרחבה שנוקק להם נכללו רשימות על אישים, ספרים, תיאטרון, תרבות ומדע. אך בעיקר טיפל בבעיות מדינה וחברה ו- מאורעות יום יום בעולם הכללי היהודי. כתיבתו היתה רווטה, קלה, מאלפת ומעוררת ענין. עד ביקורו האחרון ברוסיה הסובייטית לפני כט"ו שנה התעלם מפשעי המשטר הסטאליניסטי ועיוותיו. לאחר מכן נפקחו עיניו לראות את האסון שהמיט שלטון זה על בית ישראל ברוסיה. — בין ספריו עבודת-מחקר בפסיכולוגיה וספר על רשמי מסעיו ברוסיה.

ראובן ליף

האמן והסופר ראובן ליף נולד ברוסיה

A FESTIVAL OF KOSHER CRUISES

11-DAY CARIBBEAN CRUISES
Aboard The Queen Anna Maria

Sailing April 16 - April 27
PASSOVER IN PUERTO RICO
at the

exquisite **EL CONQUISTADOR**
8, 9 or 10 days beginning April 16

See your travel agent or call: **(212) 489-9292**

ATLAS

International Tours

580 Fifth Avenue, N.Y., N.Y. 10036

UNDER STRICT RABBINICAL SUPERVISION—Special childrens rates for all tours & cruises

ISRAEL

Burials and American Disinterments

שלמה שאולזאטה

is privileged to announce that RIVERSIDE is the only licensed funeral director in the U.S. able to effect

Transfer to Israel within 24 hours

RIVERSIDE also is available as the

Sole agent for Sanhadrea Cemetery

Har Hazeitim

Har Hamenuchot

And all Cemeteries in Israel

RIVERSIDE only can offer this service:

Enroute to Israel within 24 hours

- Strict adherence to Halacha and Minhagim.
- Arrangements made during lifetime with no obligation.
- Chapel secured in any community.

RIVERSIDE

MEMORIAL CHAPEL, INC. • FUNERAL DIRECTORS

MANHATTAN: 76th Street at Amsterdam Avenue • EN 2-6600

BROOKLYN: Ocean Parkway at Prospect Park • UL 4-2000

BRONX: Grand Concourse at 179th Street • LU 3-6300

WESTCHESTER: 21 West Broad Street, Mt. Vernon • (914) MO 4-6800

FAR ROCKAWAY: 1250 Central Avenue • FA 7-7100

Chapels in Miami and Miami Beach • JE 1-1151

Solomon Shoulson • Andrew Fier

Stop off in Europe on your way to or from Israel.

Lufthansa's fast and frequent economy and first-class service between the U.S. and Tel Aviv let you stop off in Cologne, Frankfurt or Munich at no extra fare. A good way to break a long journey. If you wish kosher food en route, simply tell us when you make your reservations. For reservations to Tel Aviv or any other destination on our worldwide network, see your travel agent or call Lufthansa.

Lufthansa
German Airlines

680 FIFTH AVENUE, 52 BROADWAY,
NEW YORK, N.Y. 10019. TEL. (212) 357-8400

מחנות "מסד" בארה"ב

החלוץ למחנות עברית

העונה ה"ג"

הורים עברים ומתנכים עברים רשמו את ילדיכם במחנות העברים

"מסד" א' • "מסד" ב' • "מסד" ג'

א. למחנות

מתקבלים ילדים וילדות לכל העונה בגיל 6 — 15

ב. לפרוודור המכון

מתקבלים בנים ובנות בגיל 15 — 16 המחיר לכל העונה — — — \$520

ג. למכון ההדרכה

מתקבלים בנים ובנות בגיל 16 — 17 המחיר לכל העונה — — — \$440

מחנות "מסד" הם עולם מלא, עולם עברי מסורתי-לאומי, התוסס חיים ויצירה, משחקים ושעשועים. התוכנית התרבותית משלבת בתוכה דרמטיקה, מוסיקה וענפי ספורט שונים. — השפה העברית שלטת בכל הפעולות —

לפרטים נא לפנות אל:

MASSAD CAMPS INC.

426 West 58th Street

New York, N. Y. 10019 — Tel. 265-7240

MIZRACHI TOURS TO ISRAEL

Special

PESACH - INDEPENDENCE DAY TOURS

Pesach Tours

#1 April 4-25 .....\$1095
#2 April 11-May 2 .....\$1150
#3 April 11-25 .....\$975
#4 April 14-May 3 .....\$1050

Price includes:

- Round trip via El-Al.
- First class hotels.
- Three strictly kosher meals per day during Passover week — two meals at other times.
- Entire Passover week in Jerusalem.
- Complete sightseeing tours including free trip to Sharm-El-Sheikh and Eilat on 3-week tours.
- Tickets to Independence Day Parade.

Pesach & Independence Day Tours

#5 April 10-May 8 .....\$1350
#6 April 14-May 8 .....\$1295

Independence Day Tours

#1 April 30-May 21 .....\$1075
#2 April 30-May 14 .....\$925

FLASH! SPECIAL PURIM TOUR — MARCH 11-26 — \$795

Purim and Shushan Purim in Jerusalem

Don't take chances — travel with the organization that has sent over 35,000 satisfied tourists to Israel. Send for list of hundreds of group flights.

For Reservations and Information contact:

MIZRACHI TOURS

200 Park Avenue South (corner E. 17th St.)
New York, N.Y. 10003 Phone: OR 3-8100

33rd YEAR

BETAR

בית"ר

Liberty, N. Y.

8 weeks \$615 (all inclusive)
4 weeks \$350

NOT JUST ANOTHER CAMP

- Olympic Size Swimming Pool
- 2000 Ft. Elevation
- Preparation for Bar Mitzvah
- Scouting & Hiking
- Swimming, Boating
- Doctor, Nurse
- Strictly Kosher
- All Sports & Crafts
- Israeli Atmosphere
- Trained Counselors
- Individual Attention
- **CO-ED 6-16**

116 Nassau St. N. Y., N. Y. 10038

Member:

(212) BE 3-2180

Association of Jewish sponsored Camps

Educational Summer Programs In Israel

for High School Students
University Students
and Adults

These Seminars are being conducted by various groups in cooperation with the Department of Education and Culture of the World Zionist Organization.

For further information call:

**DEPARTMENT OF
EDUCATION AND CULTURE
OF THE WORLD
ZIONIST ORGANIZATION**

515 Park Ave., New York 10022

(212) 752 - 0600 ext. 387

THIS SUMMER GO TO A NEARBY COUNTRY. ISRAEL

You Won't Be Bored.

EXCITING CO-ED SUMMER PROGRAMS FOR HIGH SCHOOL AND COLLEGE STUDENTS...PLUS A FULL CAMP PROGRAM FOR YOUNG PEOPLE...IN A COUNTRY THAT'S ONLY A PLANE RIDE AWAY.

KFAR HAYELED SUMMER CAMP—Ages 10 to 12. Full camp program with Israeli children. Experienced staff.

BAR MITZVAH PROGRAM—Ages 12-14. Celebrate your Bar-Mitzvah at the Western Wall. 14 days of sightseeing. Interesting educational and recreational program.

HAKFAR HAYAROK (Teen Town)—Ages 14 to 16. Share the summer with Israelis your own age. Work, educational and recreational programs + 16 days of sightseeing.

GESHER HAZIV KIBBUTZ CAMP—Ages 14 to 17. Full camps activities includes work program plus social activities with kibbutz youth.

INTERNATIONAL ISRAELI YOUTH FESTIVAL—Ages 15 to 17. Share experiences with your counterparts from many different countries. Sports, competitions, social activities + 16 days of sightseeing.

CARMIT PROGRAM (Jerusalem)—Ages 15 to 17. A full camping program with cultural, recreational and educational activities, 16 days of sightseeing.

ADVENTURES IN YOUTH—Ages 15 to 17. Tour Israel extensively for six full weeks, followed by a one week stay in incomparable London.

EXPERIMENT IN KIBBUTZ LIVING—For ages 16 and 17. Groups of 3 to 8 students work and live with Israeli boys and girls their age in kibbutzim.

COLLEGE STUDENTS! INTERESTING PROGRAMS THAT COMBINE SIGHTSEEING IN DEPTH, ACTUAL KIBBUTZ EXPERIENCE AND TRAVEL TO EUROPE.

Call or Write for our Brochure: "Summer Alternatives 1973"

**HISTADRUT
TOURS**

630 Third Avenue,
N.Y., N.Y. 10017
(212) 697-6822

**זכנו אתה
עומד לבקר
בישראל?
נפלא באמת!**

מרגוע מרווחים, בידור מועדוני-לילה מעולה, אולמי ריקוד, הסרטים החדשים ביותר, והרצאות, סמינרים ושעורים בעברית! נביא אותך לישראל בזמן לחגיגות הדתיות והתרבותיות החשובות ביותר. ובכן... למה תתמהמה?

בפעם הראשונה, השניה, השלישית? אנחנו הפלגנו לישראל כל הזמן הזה, למעלה מעשרים שנה! בעת הזאת, ובכל עת, סע בקרו-האניות היווני והתענג על כל רגע מהמסע. מה התקינו בשבילך? שים לב: תופשתיים רווית תפנוקים ומרגוע, חדרים נאים ומרווחים, מטבח קונטיננטאלי או אמריקני, או ארוחות כשרות וטעימות תחת השגחה חמורה (וכמורכב רב ובית-כנסת מפארים את האניה), סיפונים שטופי שמש, בריכות-שחייה פתוחות ובפנים האניה, אולמי

תאריכי הפלגה
מניו-יורק — 11 ביוני, 9 ביולי, ספט. 4, נוב. 5,*
1973
* למחרת מבוסטון

המלכה אננה מריה • אולימפיה

חיזוג-אוויר מלא וייצוב

בשביל עלון צבעוני, הזמנות מקום, לפנות אל סוכן הנסיעות, או אל

רשומה ביוון

32 Pearl Street, New York, N.Y. 10004. Tel. (212) 943-9140

AVRAM GROBAR'S

**שי
Avram**

**NEW YORK'S ONLY
MEDITERRANEAN
NIGHT CLUB**

TWO SHOWS NIGHTLY
Dinner Show 9 P.M.
Supper Show 11 P.M.

Featuring
**AVRAM, Belly Dancer, and
Top Entertainers**

**Full Dinner Menu
Cocktails - Dancing**

Special Attention to Small Parties up to 200

"One feels like returning even before one has left"

AIR CONDITIONED

80 GROVE STREET at 7th Ave. & W. 4th St.
Greenwich Village

Closed Monday

Reservations: 243-9661 & 243-0602

Published Monthly by Bitzaron, Inc. (Hebrew Literary Foundation), 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, April-May, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Editor; Gabriel Preil, Special Editor. Subscription, payable in advance, \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N.Y. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.